

*"Lasten tekeminen olisi vienyt minulta mahdollisuuden
elää haluamaani elämää"*

Tarinoita vapaaehtoisesta lapsettomuudesta

Laura Autio

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Syyslukukausi 2018

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Autio, Laura. 2018. "Lasten tekeminen olisi vienyt minulta mahdollisuuden elää haluamaani elämää" Tarinoita vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 63 sivua.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on yleistynyt Suomessa viime vuosina, mutta tutkimusta aiheesta on tehty vähän. Tässä tutkielmassa kerättiin tietoa suomalaisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta sekä niistä merkityksistä, joita lapsettomuuden valinnet liittävät lapsiin ja vanhemmuuteen. Tutkielmassa selvitettiin, millaisia tarinatyyppisiä vapaaehtoisesti lapsettomien tarinoita rakentui sekä sitä, miten lapsi ja vanhempi kategorisoituivat näissä tarinatyypeissä.

Tutkielman lähestymistapa oli narratiivinen. Aineisto kerättiin kirjoituspyynnöllä, jota jaettiin vapaaehtoisesti lapsettomille tarkoitetuilla sosiaalisen median sivustoilla ja lehtien keskustelupalstoilla. Lisäksi pyyntöä välitettiin tuttavieni kautta kohderyhmän edustajille. Aineisto muodostui 25:stä kirjoitelmasta. Aineisto analysoitiin narratiivista ja kategoria-analyysia hyödyntäen.

Kerronnallisten piirteiden avulla tarinoista rakennettiin neljä tarinatyyppiä. *Vapaustarinoissa* lapseton elämäntapa nähtiin sekä vapautena vanhemmuuden sitoumuksista että vapautena elää omannäköistä elämää. *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoissa* kritisoitiin lapsenhankinnan normeja erityisesti sukupuolinäkökulmasta. *Ympäristö- ja altruismitarinoissa* lapsettomuuden valinta nähtiin keinona edistää maapallon hyvinvointia. *Selviytymistarinoissa* kerrottiin lapsettomuuden valintaan johtaneista haasteista ja niistä selviytymisestä. Kaikista tarinatyypeistä löydettiin lapsi-vanhempi -kategoriaparit *vapautta rajoittava lapsi - vastuisiin sidottu vanhempi* ja *oikeutettu lapsi - velvoitettu vanhempi*, mutta kukin tyyppi sisälsi myös muista tyypeistä poikkeavia kategoriapareja. Tarinatyyppistä riippumatta lapsiin ja vanhemmuuteen liitettiin pääosin kielteisiä merkityksiä.

Asiasanat: vapaaehtoinen lapsettomuus, vanhemmuus, narratiivinen tutkimus, tarina, kategoriapari

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO	4
1.1	Pronatalismi ja lapsenhankinnan oikeudenmukaisuus.....	5
1.2	Vapaaehtoisesti lapsettomat ja lapsettomuuden valinta	7
1.3	Vapaaehtoisesti lapsettoman identiteetin rakentaminen	9
1.4	Lapsiin ja vanhemmuuteen liitetyt merkitykset.....	11
1.5	Tutkimustavoite ja tutkimuskysymykset	14
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
2.1	Narratiivisuus vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksessa.....	15
2.2	Tutkimuksen eteneminen.....	16
2.3	Kirjoittajien taustatiedot ja kirjoitelmat aineistona	18
2.4	Aineiston narratiivinen ja kategoria-analyyttinen analyysi.....	19
2.5	Eettiset ratkaisut.....	25
3	TARINOITA VAPAAEHTOISESTA LAPSETTOMUUDESTA	27
3.1	Vapaustarinat	27
3.2	Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinat.....	31
3.3	Ympäristö- ja altruismitarinat.....	36
3.4	Selviytymistarinat	39
4	POHDINTA	45
4.1	Vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta ja identiteetin rakentaminen..	45
4.2	Tutkimuksen arviointi.....	51
4.3	Jatkotutkimushaasteet	54
	LÄHTEET	56
	LIITTEET	62

1 JOHDANTO

Lapsen hankintaa ja perheen perustamista pidetään luonnollisena ja jopa kyseenalaistamattomana elämän "standardioletuksena" (Rotkirch, Tammisalo, Miittinen & Berg 2017). Klassiset psykologian kehitysteoriat, kuten Eriksonin (1982) kehitysteoria ja Havighurstin (1982) kehitystehtäväteoria, näkevät nämä elämäntapahtumat osoituksena onnistuneesta aikuisuudesta. Eriksonin (1982) teoriassa onnistunut aikuisuus on seurausta tuottavuuden ja lamaantumisen kehityskriisin ratkaisemisesta tuottavuudeksi, jolla viitataan erityisesti lasten hankintaan. Havighurstin (1982) teoriassa varhaisaikuisuuden kehitystehtävissä, eli lapsen hankinnassa ja perheen perustamisessa, onnistuminen siirtää yksilön kehityksessään eteenpäin. Individualismi on haastanut klassiset kehitysteoriat ja avartanut asenteita elämäntapojen eroavuuksia kohtaan. Beck ja Beck-Gernsheim (2002) puhuvat normaalibiografian murtumisesta ja *tee-se-itse-biografioista*, jotka korostavat yksilön valintaa ja mahdollisuutta rakentaa oma elämäntapansa. Tällöin myös lapsen hankinta näyttäytyy tietoisena valintana, ei itsestään selvänä osana elämäntapaa. Silti ristiriita "standardioletusten" ja yksilön valinnan välillä on olemassa.

Syntyvyyden lasku on herättänyt Euroopan maissa keskustelua vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Syntyvyyden laskulla on valtava merkitys Euroopan taloudellista ja sosiaalista tulevaisuutta pohdittaessa, sillä työikäisen väestön kuituessa ja väestön ikääntyessä hyvinvointivaltioiden arvioidaan olevan koetuksella. Koska lapsia tarvitaan yhteiskuntien toiminnan ylläpitämiseen, nähdään lastenhankinta sekä julkisena että yksityisenä kysymyksenä. (Ellingsäter, Jensen & Lie 2013.) Aihe on ajankohtainen myös Suomessa, jossa syntyvyys on laskenut jo seitsemänä vuotena peräkkäin (SVT 2018). Tämä on käynnistänyt julkisen keskustelun "synnytystalkoista", joilla ihmisiä on kannustettu hankkimaan lisää lapsia (ks. Blencowe 2017). Tätä taustaa vasten vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy ajankohtaisena ja tärkeänä tutkimuskohteena, koska se haastaa sekä vanhemmuuden itsestään selvänä osana elämäntapaa että huolipuheen syntyvyyden laskusta korostamalla yksilöllistä valinnanvapautta.

Kotimaista vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimusta on toistaiseksi saatavilla varsin vähän. Aihetta sivutaan Väestöliiton Perhebarometreissa (esim. Miettinen 2015; Miettinen & Rotkirch 2008; Rotkirch ym. 2017), mutta se ei ole näiden tutkimuksien pääkohde. Muissa maissa vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu enemmän, ja kiinnostuksen kohteina ovat olleet esimerkiksi vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaprosessi (esim. Blackstone & Stewart 2016; Settle & Brumley 2014), valinnan motiivit (esim. Dal Ben 2017; Lunneborg 2000; Park 2005), vapaaehtoisesti lapsettoman persoonallisuus (esim. Avison & Furnham 2015) sekä valintaan liitetyt stigmaat (esim. Koropeckyj-Cox, Romano & Moras 2007; Morison, Macleod, Lynch, Mijas & Shivakumar 2016). Tämä tutkielma sekä tuottaa tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta Suomessa että lähestyy aihepiiriä lapsiin liitettyjen merkitysten kautta, mitä ei aiemmissa tutkimuksissa ole tehty. Lisäksi tutkielma tuo esiin vapaaehtoisesti lapsettomien naisten ja miesten kerronnan eroja, joihin aiempi tutkimus vain harvoin on keskittynyt.

1.1 Pronatalismi ja lapsenhankinnan oikeudenmukaisuus

Sekä normatiiviset odotukset vanhemmuudesta että kielteinen suhtautuminen vapaaehtoisesti lapsettomiin liitetään pronatalismin ideologiaan (Moore & Geist-Martin 2013). Pronatalismi näkee lapsen saamisen perustavanlaatuisena osana ihmisen biologiana sekä sukupuolisuuden ja aikuisuuden kehitystä. Lisäksi se pitää vanhemmuutta välttämättömänä onnellisen ja merkityksellisen elämän kokemiselle. (Morison ym. 2016.) Pronatalismi linkittyy erityisesti naiseuteen liittämällä naisen roolit ja feminiinisen identiteetin äitiyteen, jonka se näkee luonnollisena osana naiseutta. Lapsia hankkimattoman naisen katsotaan tahallaan asetuvan sosiokulttuuristen odotusten ulkopuolelle ja torjuvan feminiinisen identiteettinsä. (Gillespie 2003.) Feminiinisyyden ja äitiyden oletetusta yhteydestä poiketen isyydellä ei näytä olevan yhtä suurta roolia miesten maskuliinisuuden rakentamisessa, sillä isyyttä useammin se rakennetaan esimerkiksi ammatillisen menestyksen kautta (Agrillo & Nelini 2008; Park 2002). Tämän vuoksi naisten on miehiä vaikeampi tehdä lapsenhankintaa koskevat valintansa ainoastaan omien

mieltymystensä mukaan (Meyers 2001). Koska sekä naiset että miehet peilaavat lapsenhankinnan valintojaan pronatalistisiin ihanteisiin, toimii pronatalismi tärkeänä viitekehyksenä lapsettomuuden valinnan tutkimiseen.

Lapsenhankinnan oikeudenmukaisuus (*reproductive justice*) voidaan nähdä vastaiskuna pronatalismin ideologialle. *Reproductive justice* -termillä ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännettä, joten tässä tutkielmassa käytetään lapsenhankinnan oikeudenmukaisuuden ja oikeuksien käsitteitä. Lapsenhankinnan oikeudenmukaisuus korostaa yksilön vapautta ja oikeutta valita, haluaako hän lapsia ja tulla vanhemmaksi vai ei. Kuitenkin tämä yksilöllinen vapaus on monien yhteiskunnallisten tekijöiden rajoittamaa. (Luna & Luker 2013.) Viitekehys syntyi Yhdysvalloissa korostamaan mustien naisten oikeuksia ja osoittamaan, miten sukupuoli, etnisyys, luokka ja seksuaalinen identiteetti sekä niiden risteäminen voivat heikentää yksilön lapsenhankinnan oikeudenmukaisuutta. Sen perustana on uskomus, jonka mukaan yhteiskuntien ja kulttuurien rakenteissa on monia epätasa-arvoisuuksia, jotka muovaavat erityisesti heikossa asemassa olevien naisten päätöksiä lastenhankinnasta ja vanhemmuudesta. (Ross 2017.) Lapsenhankinnan oikeudet syntyivät siis puolustamaan etenkin naisten oikeutta tulla kohdelluksi tasavertaisina erilaisista lapsenhankinnan valinnoista riippumatta.

Lapsenhankinnan oikeudenmukaisuus ei toteudu tasa-arvoisesti. Esimerkiksi vammaiset, huonossa sosioekonomisessa asemassa olevat tai lapsenhankintaan lisääntymisteknologioita tarvitsevat henkilöt eivät aina saa ympäristön tukea toiveelleen hankkia lapsia (Luna & Luker 2013). Lääkärin tyrmätessä vapaaehtoisesti lapsettoman toiveen sterilisaatiosta tulevat lapsenhankinnan oikeudet niin ikään mitätöidyiksi (Richie 2013). Monissa kehitysmaissa erityisesti naisten asema lapsenhankinnasta päätettäessä on niin heikko, että mahdollisuutta lapsettomuuden valintaan ei ole. Huolipuhe syntyvyyden laskusta ja vapaaehtoisen lapsettomuuden kärkeä arvostelu asettavat vapaaehtoisesti lapsettomat ja lapsiperheelliset keskenään epätasa-arvoiseen asemaan, vaikka lapsenhankinnan oikeuksien tulisi taata kaikille tasa-arvo lapsenhankinnan ratkaisuihin riippumatta. Siksi lapsenhankinnan oikeudet toimivat tärkeänä kehyksenä lapsettomuuden valinnan tarkasteluun.

1.2 Vapaaehtoisesti lapsettomat ja lapsettomuuden valinta

Vapaaehtoisesti lapsettomalla henkilöllä ei ole lapsia, hän ei aio hankkia lapsia eikä hän ole myöskään aktiivisesti yrittänyt tulla vanhemmaksi (Miettinen & Rotkirch 2008). Vuoden 2015 perhebarometrin mukaan lapsettomaksi jäämistä suunnitteli lähes 13 prosenttia kaikista 20–40 vuotiaista suomalaisista, kun aiemmissa tutkimuksissa prosenttiosuus on ollut noin 5–7. Suomalaisten vapaaehtoisesti lapsettomien määrä näyttääkin lähes kaksinkertaistuneen kymmenessä vuodessa. (Miettinen 2015.) Tutkimukset osoittavat, että erityisesti nuoret aikuiset (esim. Miettinen 2015; Sobotka 2009; Tanturri & Mencarini 2008), miehet (esim. Dorbritz 2008; Miettinen 2015) ja kaupungeissa asuvat (esim. DeOllos & Kapinus 2002; Miettinen 2015) suosivat lapsettomuuden valintaa. Myös ne, joilla ei ole parisuhdetta tai sisaruksia tai joiden vanhemmat ovat eronneet, suunnittelivat muita useammin lapsettomaksi jäämistä (Miettinen 2015).

Sosioekonominen asema erottaa suomalaisen vapaaehtoisesti lapsettoman ulkomaisesta vertaisestaan: ensimmäinen on tyypillisesti matalasti koulutettu ja pienituloinen (Miettinen 2015) ja jälkimmäinen korkeasti koulutettu ja hyväpalkkainen (Dal Ben 2017; DeOllos & Kapinus 2002). Vuoden 2015 perhebarometri osoitti eroja suomalaisten lastenhankinta-aikeissa koulutuksen suhteen: lapsettomuutta suunnitteli 18,5 % perusasteen koulutetuista, 11,5 % toisen asteen koulutetuista ja 14 % korkea-asteen koulutetuista vastaajista. Myös iän ja sukupuolen suhteen havaittiin eroja: alle 30-vuotiaista vastaajista 11 % naisista ja 16,5 % miehistä suunnitteli lapsettomuutta, kun taas 30–40-vuotiaista samaa suunnitteli 15 % naisista ja 12 % miehistä. (Miettinen 2015.)

Vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on tutkittu erityisesti valintaa: miten ja miksi lapsettomuus on valittu (esim. Blackstone & Stewart 2016; Settle & Brumley 2014). Näyttää siltä, että valinta tehdään useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta (Agrillo & Nelini 2008) ja että valinta on prosessi eli niin kutsuttu *working decision* (Blackstone & Stewart 2016). Valintaan päädytään monin tavoin: esimerkiksi tietoisesti ja varhain (*early articulators*) tai ”vahingossa” lykkäämällä lapsenhankintaa riittävän pitkään (*postponers*) (Blackstone & Stewart 2016; Gillespie 2003).

Myös Settle ja Brumley (2014) havaitsivat nämä valintaan liittyvät toimijuuden erot tutkiessaan vapaaehtoisesti lapsettomia naisia. Havainnon pohjalta he luokittelivat naiset aktiivisiin eli *varmoihin päättäjiin* (eivät koskaan halunneet lapsia) ja *aktiiviseen valintaan ajelehtineisiin* (halusivat aiemmin äidiksi, mutta muuttivat mielensä) sekä passiivisiin eli *epävakaisiin päättäjiin* (eivät olleet estäneet eivätkä tavoitelleet äitiyttä) ja *hyväksyjiin* (halusivat äidiksi, mitä ei ollut tapahtunut). Haluttomuus hankkia lapsia voidaan kokea myös luonnolliseksi tai jopa synnynnäiseksi osaksi identiteettiä, jolloin lapsettomuudesta ei ajatella tehtävän erityistä valintaa (Allen & Wiles 2013; Peterson & Engwall 2013).

Gillespie (2003) havaitsi vapaaehtoisesti lapsettomia naisia tutkiessaan, että he perustelivat lapsettomuuden valintaansa kahdesta näkökulmasta: joko lapsettomuus nähtiin vetovoimaisena tai äitiys luotaantyöntävänä. Vetovoima liitettiin vapauteen, joka näyttääkin olevan keskeinen motiivi lapsettomuuden valinnalle (ks. Avison & Furnham 2015; Dal Ben 2017; Gillespie 2003). Peterson (2015) huomasi lapsettomuuden valintaan liittyvän vapauspuheen jakautuvan vapausdiskurssiin ja riskidiskurssiin. Vapausdiskurssi kuvasi niitä etuja, joita lapsettomuus tuo mukanaan eli se nähtiin *vapautena tehdä jotakin*, esimerkiksi toteuttaa omaa elämäntapaa. Riskidiskurssi taas kuvasi niitä riskejä, joita elämässä lapsen kanssa voi olla eli se nähtiin *vapautena jostakin*, esimerkiksi lastenhoidon velvollisuuksista. Lapsia ei siis välttämättä haluta, koska niiden ajatellaan rajoittavan yksilön vapautta (Avison & Furnham 2015; Dal Ben 2017; Gillespie 2003).

Myös vapaaehtoisesti lapsettomien persoonallisuus on herättänyt kiinnostusta. Avison ja Furnham (2015) havaitsivat klassisia Big Five -persoonallisuuspiirteitä käyttäessään, että vapaaehtoisesti lapsettomat saivat sovinnollisuudessa ja ulospäinsuuntautuneisuudessa matalammat pisteet kuin ne, jotka halusivat tai joilla jo oli lapsia. Big Five -piirteiden lisäksi he tarkastelivat itsenäisyyden piirrettä ja huomasivat, että vapaaehtoisesti lapsettomat saivat siinä korkeammat pisteet kuin ne, jotka halusivat tai joilla jo oli lapsia. Park (2005) havaitsi, että lapsettomuuden valintaa perusteltiin persoonallisuuden piirteillä, kuten introversiolla, herkkyydellä, ahdistuneisuudella, perfektionismilla ja kärsimättömyydellä, joita ei pidetty vanhemmille sopivina piirteinä.

Lapsettomuuden valintaprosessissa on havaittu eroja sukupuolten välillä. Naiset pohtivat valintaansa paljon *suhteessa toisiin ihmisiin* esimerkiksi ihmiskunnan hyvinvoinnin ja ylikansoituksen näkökulmasta, kun taas miehet pohtivat valintaansa *suhteessa itseensä* puntaroiden sen vaikutuksia omaan elämäänsä (Blackstone & Stewart 2016). Naisten valinnan taustalta näyttääkin löytyvän miehiä useammin altruistisia ja kollektiivisia motiiveja (Park 2005), kun taas miehet perustelevat valintaa yksilöllisillä motiiveilla, kuten rahallisella hyödyllä (Lunneborg 2000; Park 2005). Lisäksi miehet ovat esittäneet valintansa motiiviksi työnteon, stressin välttämisen ja halun kehittää itseä (Lunneborg 2000), ja naiset läheisiltä omaksumansa huonot vanhemmuuden mallit, vanhemmuuden ristiriidan ura- ja vapaa-ajanidentiteetteihin verrattuna, välinpitämättömyyden lapsia kohtaan sekä puuttuvan ”äidinvaiston” (Park 2005).

Vapaaehtoisen lapsettomuuden erottaminen ei-toivotusta tai väliaikaisesta lapsettomuudesta ei aina ole yksinkertaista, sillä lapsettomuutta kuvaavat termit voivat olla yksilön näkökulmasta kankeita (ks. Rotkirch ym. 2017). Ensinnäkin yksilö itse voi kokea olevansa vapaaehtoisesti lapseton, vaikka ulkopuolelta lapsettomuus näyttää ei-toivotulta esimerkiksi hedelmättömyyden vuoksi (Jeffries & Konnert 2002). Eri tavoin valittua lapsettomuutta kuvaamaan onkin käytetty termejä *childless by choice* ja *childless by circumstances*: ensimmäinen viittaa itsenäisesti valittuun ja jälkimmäinen olosuhteiden vaikutuksesta valittuun lapsettomuuteen (Allen & Wiles 2013). Toiseksi lapsettomuuden muodot voivat muuttua toisikseen elämänkulun mukana. Esimerkiksi lapsenhankintaa pitkään lykännyt yksilö voi myöhemmin huomata, ettei enää kaipaakaan lasta, jolloin väliaikainen lapsettomuus muuntuu vapaaehtoiseksi. Monisyiseksi todettu lapsettomuus on saanut monet tutkijat luopumaan lapsettomuuden muotojen jyrkistä vastakkainasettelusta ja näkemään ne lapsettomuuden yhtenä jatkumona (Letherby 2002).

1.3 Vapaaehtoisesti lapsettoman identiteetin rakentaminen

Koska lastenhankintaa pidetään itsestään selvänä osana ihmisen elämäntulkua, nähdään vapaaehtoisesti lapsettomien haluttomuus hankkia lapsia ristiriitaiseksi

pronatalistisiin ja erityisesti feminiinisiin normeihin peilattuna (Gillespie 2003). Lapsenhankinnasta pitäytyminen synnyttää vapaaehtoisesti lapsettomille monia stigmoja: esimerkiksi Parkin (2002) tutkimuksen vapaaehtoisesti lapsettomat naiset ja miehet kokivat, että heitä pidettiin itsekkäinä, kylminä, materialistisina, outoina, erilaisina ja vastuuttomina. Naiseuden ja äitiyden tiiviin yhteyden vuoksi etenkin lapsettomuuden valinneet naiset saavat stigmoja ja kohtaavat miehiä rajumpaa stereotypisointia (Koropecykj-Cox ym. 2007). Koska lapsettomuuden valinta saa yksilön poikkeamaan kulttuurisesta moraalista järjestyksestä, vaaditaan häneltä selontekoja eli kuvauksia ja selityksiä, joilla valinta tehdään ymmärrettäväksi sekä muille että itselle (ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012a). Selonteot siis vastaavat sekä ympäristöstä tulevaan selontekovelvollisuuteen että yksilön sisäiseen tarpeeseen reflektoida ja oikeuttaa ”poikkeava” valinta itselle. Onnistuneilla selonteoilla lapsettomuuden valinnut voi vastustaa hänelle annettua stigmaa ja rakentaa myönteistä vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettiä.

Morison työryhmineen (2016) nimesi kolme strategiaa, joiden avulla vapaaehtoisesti lapsettomat ylläpitivät myönteistä identiteettiään: stigmojen vastustus, minimointi ja välttely. *Vastustus* viittasi vapaaehtoisesti lapsettoman statuksen esittämiseen ihailtavana tai ylivertaisena kääntämällä vanhemman myönteiseksi ja vapaaehtoisesti lapsettoman kielteiseksi arvioidut statukset päinvastoin. Tämä onnistuu esimerkiksi perustelemalla lapsettomuuden valintaa altruistisilla motiiveilla, kuten maapallon ympäristöongelmilla ja ylikansoituksella (Park 2005). Statukset voitiin esittää myös tasavertaisina, jolloin oma erilaisuus kiellettiin. *Minimointi* viittasi selityksiin, joilla kavennettiin poikkeamista: kuvaamalla lapsettomuus myötäsyntyiseksi ominaisuudeksi tai vanhemmuus liialliseksi taakaksi haluttiin osoittaa, että oma lapsettomuus oli ei-valinta. (Morison ym. 2016.) Park (2002) mainitsee minimointina vapaaehtoisen lapsettomuuden naamioimisen ei-toivotuksi tai väliaikaiseksi lapsettomuudeksi silloin, kun valintaa ei haluta selittää. *Välttely*, joka ei korostunut Morisonin ja kollegoiden (2016) tutkimuksessa, ilmenee esimerkiksi selittelyä vaativien tilanteiden kiertämisena (Durham 2008).

Lisäksi Morison työryhmineen (2016) havaitsi, että vastustus ja minimointi sisältyivät kahteen skriptiin, jotka esittivät lapsettomuuden valinnan eri tavoin

ja auttoivat vapaaehtoisesti lapsettomia ylläpitämään myönteistä identiteettiään. Vastustus oli osa *valitun lapsettomuuden skriptiä*, jossa lapsettomuus tuotiin esiin itsenäisenä, järkevänä ja vastuullisena valintana eli korostettiin yksilön aktiivista toimijuutta. Skriptillä luotiin kuvaa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta oikeutettuna elämäntapana, joka yhteiskunnan toimesta tulisi nähdä arvostettavana. Minimointi oli osa *valinnan kieltämisen skriptiä*, jossa lapsettomuus esitettiin yksilön sisäsyntyisenä ominaisuutena eli väistämättömänä kohtalona ja ei-aktiivisena valintana. Skriptillä vähennettiin syyllisyyttä, joka liittyi vapaaehtoisesti lapsettomille annettuun tuottamattoman kansalaisen stigmaan. Näitä skriptejä käytettiin vuorotellen tilanteen mukaan. (Morison ym. 2016.) Skriptit ja stigmoihin vastaamisen strategiat osoittavat, että tavat ylläpitää myönteistä vapaaehtoisesti lapsetonta identiteettiä ovat moninaiset ja osoittavat toimijuuden vaihtelua.

1.4 Lapsiin ja vanhemmuuteen liitetyt merkitykset

Lapsiin liitetyjä merkityksiä tutkitaan yhä useammin yksilötasolla, sillä se voi auttaa tutkijoita ja päättäjiä ymmärtämään syntyvyyden trendejä (Ellingsäter ym. 2013). Klassisen *value of children* -teorian (Hoffman & Hoffman 1973) pohjalta Hoffman, Thornton ja Manis tutkivat jo vuonna 1978 lapsen merkityksiä vanhemmilleen tarjoaman psykologisen tyydytyksen kautta ja havaitsivat seitsemän merkitystä: lapsi vahvisti parisuhdetta ja synnytti kiintymystä, stimuloi ja toi elämään hauskuutta, loi tunteen elämän merkityksellisyydestä, auttoi omaksumaan aikuisen statuksen, synnytti kokemuksen luomisesta, turvasi vanhuuden taloudellisesti sekä osoitti yksilön moraalisuuden ja altruistisuuden. Nämä merkitykset saavat vahvistusta uudemmasta tutkimuksesta: Esimerkiksi Jensen (2016) havaitsi, että lapsien nähtiin tuovan elämään iloa, lujittavan liittoa, vievän eteenpäin yksilön genejä sekä vähentävän vanhuuden yksinäisyyttä. Langdridge, Sheeran ja Connolly (2005) havaitsivat, että lapsien ajateltiin esimerkiksi täydentävän perhettä, tuovan elämään hauskuutta, toimivan oman elämänviisauden eteenpäin viejinä sekä vastaanottavan ja tarjoavan pyyteetöntä rakkautta.

Lapsiin liitettyjen myönteisten merkitysten rinnalle tuodaan yhä enemmän myös kielteisiä ja ristiriitaisia merkityksiä. Lapsi nähdään esimerkiksi liiallisten vastuiden, taloudellisen ahdingon ja riskien kautta (Bernandi, Mynarska & Rossier 2015) tai jopa vanhemman narsistisena projektina (Hendrick 2016). Lapsiin sijoittamisen (*investment*) näkökulma esittää lapset sekä valtion että vanhempien sijoituskohteina (Ellingsäter ym. 2013) ja korostaa etenkin vanhemman sijoitusvastuuta: lapsiin on sijoitettava rahaa ja aikaa, jotta heille karttuu monipuolisia oppimiskokemuksia (Kornrich & Furstenberg 2013). Nämä rahan, ajan ja muiden resurssien luomat lapsen kustannukset ovat nyky-Suomessa varsin korkeat (Rotkirch ym. 2017). Kaikki eivät ole valmiita sijoittamaan resurssejaan lapseen, mikä voi houkutella lapsettomuuden valintaan ja mahdollisuuteen panostaa muihin asioihin. Yksilötasoa altruistisemmän näkökulman merkitysten tarkasteluun luo huoli maailmantilanteesta: lapsia ei haluta tuoda pahentamaan maapallon ylikansoitusta (Blackstone & Stewart 2016; Forsberg & Nätkin 2016; Park 2005) tai kärsimään maailmaan, joka on täynnä riskejä ja epävarmuutta (Dal Ben 2017).

Niin ikään vanhemmuus ja siihen liitetyt merkitykset ovat muuttuneet vuosien saatossa. Ennen äiti vastasi lapsen- ja kodinhoidosta ja isä perheen taloudellisesta toimeentulosta, mutta nykyisin näiden roolien nähdään jakautuvan molemmille – puhutaan siis jaetusta vanhemmuudesta (Kekäle & Eerola 2014). Erityisesti korostuu miehen vastuu lapsenhoidosta, mikä saattaa arveluttaa sellaista miestä, joka ei ole saanut omasta lapsuudenperheestään mallia osallistuvasta isyydestä ja jaetusta vanhemmuudesta. Toinen keskeinen muutos koskee intensiivisen vanhemmuuden vakiintumista vanhemmuuden ideaaliksi. Intensiivinen vanhemmuus esittää hyvän vanhemmuuden lapsikeskeisenä, ammattilaisten ohjaukseen nojaavana, tunnelatautuneena, työteliäänä ja taloudellista panostusta vaativana (Hays 1996). Dal Ben (2017) havaitsikin, että osa intensiivisen vanhemmuuden mallin lapsena äidiltään omaksuneista henkilöistä koki, että ei itse kykenisi toteuttamaan tätä mallia ja valitsi siksi mieluummin lapsettomuuden.

Vanhemmuus voi vaikuttaa yksilön psyykkiseen hyvinvointiin. Evenson ja Simon (2005) tutkivat 13 017 aikuista, jotka olivat siviilisäädyltään ja lapsiluvultaan hyvin erilaisia. Kun sukupuoli, kansallisuus, ikä, koulutus, tulot, siviilisäätö

ja työstatus kontrolloitiin pois, havaittiin, että vanhemmat raportoivat korkeampaa masennusta kuin lapsettomat aikuiset. Jopa sellaisten vanhempien, joiden lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa, ei havaittu kokevan parantunutta mielen-terveyttä verrattuna lapsettomiin aikuisiin. (Evenson & Simon 2005.) Erityisesti intensiivinen vanhemmuus, joka kannustaa viettämään lapsen kanssa yhä enemmän ja yhä laadukkaampaa aikaa, voi muilta elämänalueilta tulevien vaatimusten rinnalla uuvuttaa vanhemman (Hays 1996). Moni ympäristönsä lapsiperhearkea tarkkaillut onkin voinut huomata vanhemmilla psyykkisiä oireita tai väsymystä, joiden välttämiseksi on päättänyt itse valita lapsettomuuden.

Vuoden 2017 perhebarometrissa (Rotkirch ym. 2017) selvitettiin nuorten aikuisten vanhemmuuteen liittämiä merkityksiä ja havaittiin, että kuva vanhemmuudesta oli hyvin ristiriitainen. Myönteinen kuva oli syntynyt omien vanhempien, tuttavien ja työkavereiden vanhemmuutta havainnoimalla. Kielteinen kuva oli omaksuttu kaupoista lapsiperheiden hektistä arkea tarkkailtaessa, sekä mediasta, joka korostaa vanhemmuuden raskautta ja luo etenkin äideille paineita hyvästä vanhemmuudesta. (Rotkirch ym. 2017.) Media muokkaa lapsiin ja vanhemmuuteen liittämiämme merkityksiä. The Observer -lehti julkaisi kirjoituksen ”20 other reasons not to have a baby” (Hind 2009), jossa humoristisesti listattiin syitä olla hankkimatta lapsia. Syyt tiivistyivät ajatukseen lapsista ja vanhemmuudesta yksilön vapautta rajoittavina ja mielihyvän tavoittelua häiritsevinä. Cooper ja Cefai (2009) painottavat, että vaikka lehtikirjoitus oli laadittu pilke silmäkulmassa, vahvistavat tällaiset julkaisut ajatusta yksilöllisyyden tavoittelun paremmuudesta vanhemmuuteen verrattuna, ja siksi lifestyle-journalismilla on valtava merkitys kulttuurin uudelleentuottamisessa. Tämä edelleen muokkaa yksilöiden näkemyksiä lapsista ja vanhemmuudesta.

Näyttää siltä, että yhä useammin vanhemmuuden haasteet arvioidaan sen hyötyjä suuremmiksi (Park 2005; Peterson 2015; Settle & Brumley 2014), ja siksi vanhemmuus määrittyy varsin kielteiseksi. Erityisesti miesten on havaittu korostavan haittoja hyötyjen sijaan ja pitäytyvän siksi vanhemmuudesta (Park 2005). Vanhemmuuden haittoiksi on esitetty esimerkiksi itsenäisyyden menetys, elämänmittainen vastuu, taloudelliset riskit, parisuhteen kärsiminen sekä uran ja

perheen ristiriita (Settle & Brumley 2014). Gillespie (2003) huomasi, että vapaaehtoisesti lapsettomat naiset näkivät vanhemmuuden uhrauksena, velvollisuutena, taakkana sekä liian työläänä ja kokivat monet vanhemmuuteen liittyvät hoidon tehtävät suorastaan vastenmielisiksi. Osa lapsettomuuden valinneista parisunnista mieltää raskauden ja synnytyksen traumaattisiksi, eivätkä siksi halua hankkia lapsia (Hird & Abshoff 2000). Nämä kielteiset havainnot osoittavat, että vanhemmuus määrittyy monesta näkökulmasta riskiksi, jota yksilöt eivät ole valmiita ottamaan, ja valitsevat siksi mieluummin lapsettomuuden.

1.5 Tutkimustavoite ja tutkimuskysymykset

Suomalaisten lapsettomuuden valinnasta tiedetään vielä varsin vähän. Viime aikoina aihetta on puitu runsaasti mediassa, mikä on nostanut esiin monia ennakkoluuloja vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan. Keskustelupalstoilla sekä puolistetaan että vastustetaan kiivaasti lapsettomuuden valintaa. Vaikka individualismi on mahdollistanut yksilölliset elämäntavat, yhä edelleen monet kulttuuriset ja yhteiskunnalliset taustavoimat muovaavat yksilöiden lastenhankintaa koskevia päätöksiä. Jotta ymmärtäisimme paremmin erilaisia elämäntapoja sekä perheen perustamisen ja alhaisen syntyvyyden taustalla olevia mekanismeja, on tärkeä tutkia lisää suomalaisten lapsettomuuden valintaa. Tämä tutkielma lähestyy vapaaehtoista lapsettomuutta narratiivisesti vapaaehtoisesti lapsettomien itse kirjoittamien tarinoiden kautta. Tämä antaa vapaaehtoisesti lapsettomille mahdollisuuden osallistua tutkimukseen aktiivisina toimijoina ja kertoa kokemuksistaan omalla äänellään (ks. Hänninen 2015). Aihetta lähestytään lapsen ja lapsuuden asemaa valottavasta näkökulmasta tarkastelemalla, millaisena lapset ja vanhemmuus näyttäytyvät lapsettomuuden valinneille. Tämä voi auttaa ymmärtämään lapsiin ja vanhemmuuteen liitettyjen merkitysten yhteyttä päätökseen olla hankkimatta lapsia. Tutkielmassa vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia tarinatyyppisiä vapaaehtoisesti lapsettomien tarinoista voidaan rakentaa?
2. Miten lapsi ja vanhempi kategorisoituvat näissä tarinatyypeissä?

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Narratiivisuus vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksessa

Tämä tutkielma lähestyi vapaaehtoista lapsettomuutta narratiivisesti eli pyrki tarinallisin keinoin selvittämään vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksia heidän lapsettomasta elämäntavastaan, sekä niitä merkityksiä, joita he liittivät lapsiin ja vanhemmuuteen (ks. Hyvärinen 2017). Narratiivisen lähestymistavan mukaan tarinallisuus on ihmiselle lajityypillinen tapa hahmottaa todellisuutta, muodostaa tietoa ympäröivästä maailmasta ja välittää tätä tietoa muille (Heikkinen 2015). Tarinoiden kautta yksilöt kertovat muille elämästään ja arvoistaan ja samalla oppivat ymmärtämään itseään paremmin (Riessman 2008). Tarinat siis toimivat yksilön identiteetin rakentamisen, esiintuomisen ja ymmärtämisen välineenä (Bamberg 2012; Riessman 2008), ja niiden kautta yksilö tavoittelee elämäänsä eheyden, pysyvyyden ja mielekkyyden kokemusta (Ihanus 1999). Myös tässä tutkielmassa tarinoista tarkasteltiin osallistujien vapaaehtoisesti lapsetonta identiteettiä. Yksilöiden ymmärtämisen lisäksi tarinat auttavat ymmärtämään ympäröivää kulttuuria (Syrjälä 2010). Tässä tutkielmassa narratiivisuus tuli esiin sekä aineiston keräämisessä ja analysoinnissa että tulosten raportoinnissa.

Narratiivisen tutkimuksen peruskäsite on siis tarina, joka määritellään tapahtumien ajalliseksi järjestykseksi eli alusta, keskikohdasta ja lopusta muodostuvaksi juonikuluksi (Hänninen 2015; Riessman 2008; Sintonen 1999). Tapahtumat voidaan jakaa konkreettisiin toiminnan maiseman tapahtumiin sekä näkymättömiin tietoisuuden maiseman tapahtumiin (Hänninen 2015). Aina ajallinen järjestys ei toteudu itsestään, vaan tapahtumat on jälkikäteen jäsennettävä ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi (Sintonen 1999). Tarinalta ei myöskään edellytetä eheyttä tai selkeyttä, vaan yhtä lailla se voi olla rikkonainen tai ristiriitainen (Hyvärinen, Hydén, Saarenheimo & Tamboukou 2010). Usein tarinan loppu on erityisen merkityksellinen, sillä se määrittää koko tarinan luonnetta: esimerkiksi onneton loppu voi viedä merkityksen myös tarinan myönteisiltä tapahtumilta

(Gergen 1988; Hänninen 2015). Tässä tutkielmassa tarinoiden loppuja käytettiin kerronnan sävyn määrittämiseen. Tapahtumien ja juonen lisäksi tarinaan kuuluvat henkilöhahmot ja tapahtumapaikat (Heikkinen 2015; Sintonen 1999). Tässä tutkielmassa tarkasteltiin etenkin vapaaehtoisesti lapsettomien toimintaa mutta myös sitä, keitä muita tarinoissa esiintyi.

Heikkisen (2015) mukaan narratiivinen tutkimus perustuu konstruktivistiseen ja tulkinnalliseen paradigmaan, joka olettaa tiedon ja tietämisen ajasta, paikasta ja tarkastelijasta riippuvaiseksi. Uudet kokemukset ja vuorovaikutustilanteet muovaavat jatkuvasti yksilön käsitystä itsestä ja maailmasta. Hänninen (2015) muistuttaa, että koska vanha tieto vaikuttaa uuden tiedon omaksumiseen, samat tapahtumakulut synnyttävät hyvin erilaisia tulkintoja yksilön selittämisen ja arvottamisen tavoista riippuen. Narratiivisessa tutkimuksessa tarinoilla pyritään totuuden sijaan tavoittamaan yksilön henkilökohtaiset kokemukset sellaisina kuin hän ne itse kokee ja muistaa (Riessman 2008). Näistä lähtökohdista osallistujien oletettiin kokevan vapaaehtoisesti lapseton elämäntapansa hyvin eri tavoin ja myös tuottavan siitä yksilöllisiä ja moninäkökulmaisia tarinoita.

2.2 Tutkimuksen eteneminen

Tutkielman aineisto muodostui kahden kirjoituspyynnön (liite 1 ja liite 2) avulla kerätyistä kirjoitelmista. Koska narratiivinen tutkimus pyrki tarjoamaan osallistujalle mahdollisuuden kertoa elämästään vapaasti (Erkkilä 2005), kirjoituspyynnössä painotettiin, että vapaaehtoisen lapsettomuuden tarinan saisi kirjoittaa itsensä näköisesti. Pynnön mukaan lisättiin apukysymyksiä kirjoittamisen tueksi, mutta niiden käyttöön ei erityisesti kannustettu. Apukysymyksissä tiedusteltiin vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnasta, valinnan perustelujen tilanteista, ajatuksista lapsiin ja vanhemmuuteen liittyen sekä siitä, mitä vapaaehtoinen lapsettomuus oli tuonut kirjoittajien elämään. Kysymysten toivottiin syventävän kerrontaa vapaaehtoisesti lapsettomasta elämäntavasta sekä lapseen ja vanhemmuuteen liitettyistä merkityksistä. Kirjoitelmiin toivottiin maininta myös kirjoittajan iästä, sukupuolesta ja ammatista. Kirjoitelmat pyydettiin palauttamaan joko

sähköpostitse tai täysin nimettömästi Webropol-sivuston kautta. Ennen pyynnön lähettämistä se luetutettiin usealla henkilöllä, joista yksi edusti tutkielman kohderyhmää. Tutkielmalla haluttiin tavoittaa kaikenikäisten ja sukupuolisten vapaaehtoisesti lapsettomien kokemukset, ja ainut kriteeri osallistumiselle oli se, että kirjoittaja koki itsensä vapaaehtoisesti lapsettomaksi.

Kirjoituspyyntö (liite 1) lähetettiin eteenpäin helmikuussa 2018. Sitä jaettiin erilaisissa vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median yhteisöissä sekä lehtien keskustelupalstoilla, joilla keskusteltiin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Näitä lehtiä olivat Anna, Vauva, Kodin Kuvalehti ja Me Naiset. Lisäksi välitin kirjoituspyyntöä tuttavieni kautta heidän tuntemilleen kohderyhmän jäsenille. Tällä tavoin saatiin kerättyä 12 kirjoitelmaa. Kaksi viikkoa kirjoituspyynnön jatkamisesta lähetettiin samaisiin sosiaalisen median yhteisöihin muistutusviesti, jossa pyydettiin etenkin miehiä kirjoittamaan lisää tarinoita, sillä aineistossa oli tässä vaiheessa pääosin naisten tarinoita. Muistutusviestin jälkeen aineisto muodostui 19:stä kirjoitelmasta, joista 16 oli naisten ja kolme miesten kirjoittamia. Miesten tarinoiden vähäisen määrän vuoksi aineistonkeruuta jatkettiin toukuussa 2018 suoraan miehille kohdistetulla kirjoituspyynnöllä (liite 2), jota jaettiin samaisissa vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median yhteisöissä.

Lopullinen aineisto muodostui 25:stä kirjoitelmasta, joista 16 oli naisten ja yhdeksän miesten kirjoittamia. Sähköpostitse saatiin 17 kirjoitelmaa ja Webropolin kautta kahdeksan. Kirjoitelmat muunnettiin Word-tiedostoiksi ja niiden ulkoasut yhdenmukaistettiin. Kirjoitelmien pituus vaihteli puolesta sivusta 16:een sivuun, ja yhteensä aineistoa kertyi noin 60 sivua. Keskimäärin kirjoitelma oli noin 2,5 sivua pitkä. Suurin osa tarinoista muistutti Hännisen (2015) mainitsemia omaelämäkerrallisia kirjoituksia, jotka tässä tutkielmassa rakentuivat vapaaehtoisen lapsettomuuden ympärille. Tarinat kerrottiin pääasiassa kronologisesti, eli niissä oli alku, keskikohta ja loppu, mutta viiden tarinan ajallista järjestystä selkiytettiin jälkikäteen. Tarinat alkoivat lapsuuden ja nuoruuden tai lapsettomuuden valinnan kuvailulla ja loppuivat nykyisen elämäntilanteen ja tulevaisuuden pohdintaan. Keskvaiheen muodostivat kuvaukset lapsiin ja vanhemmuuteen liitetyistä ajatuksista, muiden suhtautumisesta valintaan sekä muista valinnan kannalta

tärkeistä kokemuksista, kuten pari- ja perhesuhteista. Muutama kirjoittaja kertoi elämästään myös vapaaehtoista lapsettomuutta laajemmin. Vaikka osa tarinoista oli lyhyitä, välittyi niistä kaikista tutkimuskysymysten kannalta riittävät seikat.

2.3 Kirjoittajien taustatiedot ja kirjoitelmat aineistona

Tutkimukseen osallistui 16 naista ja yhdeksän miestä. Naiskirjoittajien ikä vaihteli 23:sta 53:een ja mieskirjoittajien ikä 24:stä 53:een. Kaikkien kirjoittajien keski-ikä oli 33 vuotta, eli kirjoittajien joukossa oli huomattavan paljon nuoria vapaaehtoisesti lapsettomia. Kirjoittajat edustivat monipuolisesti eri ammatti- ja koulutustaustoja: mukana oli korkeakoulututkinnon suorittaneita, toiselta asteelta valmistuneita, tällä hetkellä opiskelevia sekä työttömiä vapaaehtoisesti lapsettomia. Kirjoittajista 16 kertoi olevansa tällä hetkellä parisuhteessa, kolme sinkkuja, ja kuusi ei maininnut parisuhdestatustaan suoraan. Kolme kirjoittajista oli hankkinut sterilisaation, ja yksi pohti sen mahdollisuutta lähitulevaisuudessa. Nais- ja mieskirjoittajat eivät eronneet merkittävästi toisistaan taustatietojensa suhteen.

Tutkimusaineiston keräämistä kirjoituspyynnöllä puolsivat lukuisat seikat. Kirjoituspyynnöllä aineistoa voidaan hankkia suurelta joukolta ihmisiä yhtä aikaa ajasta ja paikasta riippumatta (Husso 2003). Kirjoittamalla omia kokemuksia on mahdollista jakaa nimettömästi (Murtorinne-Lahtinen 2011), jolloin sensitiivisistä tutkimusaiheista ei tarvitse keskustella tutkijan kanssa kasvotusten, mikä voisi tuntua osallistujasta hankalalta (Husso 2003). Erityisesti narratiivisessa tutkimuksessa tarinan kertominen vie helposti mennessään, ja haastateltaessa osallistuja saattaa vahingossa paljastaa asioita, joita ei ollut aikeissa tuoda esiin (Hänninen 2015). Kirjoittaessaan osallistuja voi tarkemmin pohtia, mitä asioita haluaa kertoa ja toisaalta olla kertomatta tutkijalle.

Kirjoitelma-aineiston sekä haittana että etuna on tutkijan vähäinen mahdollisuus kontrolloida aineiston tuottamisen tilannetta. Toisaalta aineisto voi jäädä niukaksi tai epäselväksi, koska osallistujaa ei voida jälkikäteen pyytää täydentämään kertomaansa. Toisaalta tutkijan läsnäolo ei ohjaa osallistujaa tiettyyn suuntaan, vaan hän voi rauhassa luoda omannäköisensä tarinan. Tällöin aineistosta

muotoutuu yllättävä, ja se voi sisältää kerrontaa myös sellaisista teemoista, joista tutkija ei olisi haastattelussa huomannut kysyä. (May 2008.) Koska tässä tutkielmassa aineistoksi toivottiin osallistujien itsensä näköisiä vapaaehtoisen lapsettomuuden tarinoita, sopivat kirjoitelmat mainiosti aineistoksi.

2.4 Aineiston narratiivinen ja kategoria-analyttinen analyysi

Vaikka aineiston analyysissä hyödynnettiin vapaaehtoisen lapsettomuuden teoriataietoa, ohjasi aineisto vahvasti analyysia. Analyysi jakautui useaan vaiheeseen (ks. taulukko 1), joista kaksi päävaihetta olivat narratiivinen tarinatyypiluokittelu ja kategoria-analyysi soveltuvien osin. Narratiivisen tarinatyypiluokittelun avulla voitiin tarinoita toisaalta erotella toisistaan ja toisaalta koota yhteen niiden samankaltaista vapaaehtoisen lapsettomuuden kerrontaa (ks. Hänninen 1999). Kategoria-analyttisten menetelmien avulla muodostettiin lapsi–vanhempi -kategoriapareja (ks. Jokinen ym. 2012a), joiden avulla tarkasteltiin vapaaehtoisesti lapsettomien lapsiin ja vanhemmuuteen liittämiä merkityksiä.

TAULUKKO 1. Aineiston analysoinnin vaiheet ja käytetyt menetelmät

1. vaihe	Aineistoon tutustuminen tutkimuskysymysten näkökulmasta
2. vaihe	Tarinoiden tiivistelmät kirjoituspyynnön teemojen avulla
3. vaihe	Tarinoiden tyypittely neljään tarinatyypiin kolmen kerronnan piirteen avulla: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kerronnan motiivin tarkastelu <i>Kertomuksen ristiriita ja sen ratkaisu (Labov 1972)</i> 2. Kerronnan emotionaalisen sävyn tarkastelu <i>Tarinoiden emotionaalinen sfääri (Gergen 1988)</i> 3. Vapaaehtoisesti lapsettomien identiteetin ja toimijuuden tarkastelu <i>Positioitumisen kolme tasoa (Bamberg 2012)</i>
4. vaihe	Lapsi–vanhempi -kategoriaparien tarkastelu <i>Kategoria-analyysi: Kategorioiden määreet (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012b)</i>

Narratiivinen tarinatyypiluokittelu. Analyysi alkoi aineiston avoimella lukemisella ilman ennalta mietittyjä analyysimenetelmiä (ks. Hänninen 2015). Tarinoita tarkasteltiin yleistä tunnelmaa ja kirjoittajan valitsemaa näkökulmaa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta kertomiseen. Tarinoita luettaessa havaittiin, että osa niistä kertoi kirjoittajansa elämästä vapaaehtoista lapsettomuutta laajemmin, ja siksi niistä luotiin tiivistelmät kirjoituspyynnössä (liite 1) esitettyjen teemojen

avulla. Teemat olivat kirjoittajan vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta, ajatukset lapsista, vanhemmuudesta ja perhe-elämästä, kokemukset valinnan perustelua vaatineista tilanteista sekä vapaaehtoisesti lapsettoman elämäntavan näkyminen arjessa. Tarinoiden sisällöt jäsennettiin edellä mainittuun, jokseenkin kronologiseen järjestykseen, jotta tiivistelmiä oli helppo verrata keskenään.

Aineistoa läpikäydessä havaittiin, että kirjoittajat kertoivat vapaaehtoisesta lapsettomuudesta eri tavoin. Tämän pohjalta alettiin selvittää mahdollisuutta rakentaa aineistosta tarinatyyppejä, mikä tehtiin kolmen vaiheen kautta (ks. taulukko 1). Ensin tarinoista etsittiin kerronnan motiiveja eli Labovin (1972) mukaisia tarinan ristiriitoja, joiden ratkaisemiseksi tarina kerrotaan. Esimerkiksi osa aineiston tarinoista esitti ristiriidaksi henkilökohtaisen vapauden menetyksen lapsenhankinnan seurauksena, jolloin vapaaehtoisen lapsettomuuden tarina kerrottiin korostaen vapautta. Ristiriitojen tarkastelu paljasti neljä kerronnan motiivia: vapauden korostaminen, yhteiskunnan normien kyseenalaistaminen, ympäristöstä huolehtiminen sekä halu kertoa lapsettomuuden valintaan johtaneista haastavista kokemuksista ja niistä selviytymisestä.

Koska kerronnan motiivit näyttivät olevan yhteydessä siihen, miten tarinat kerrottiin, tarkasteltiin seuraavaksi kerronnan sävyä Gergenin (1988) emotionaalisen sfäärin käsitettä mukaillen. Emotionaalinen sfääri kuvaa tarinan sävyä, joka syntyy tarinan loppuun päähenkilön joko onnistuessa tai epäonnistuessa saavuttamaan asettamansa tavoitteet. Tässä tutkielmassa kerronnan sävyä tulkittiin rinnakkain kerronnan motiivin kanssa siitä, millaisilla adjektiiveilla vapaaehtoista lapsettomuutta eli päämäärän saavuttamista kuvattiin. Sävyä oli mahdollista tulkita myös kertojan identiteetin ja toimijuuden kuvauksista. Tarinoiden kerronnan sävyssä havaittiin sekä keskinäisiä eroja että samankaltaisuuksia. Sävy vaihteli helpottuneesta huolestuneeseen, ja osa tarinoista sisälsi useamman sävyn sen mukaan, mitä tapahtumia kulloinkin kuvattiin. Lisäksi osa tarinoista sisälsi käännekohdan, jossa sävy muuttui tarinan edetessä kielteisestä myönteiseksi.

Koska tarinat rakentavat identiteettiä (Bamberg 2012; Riessman 2008), tarkasteltiin aineiston tarinoista, miten kirjoittajat esittivät niissä vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettinsä ja toimijuutensa. Tähän käytettiin Bambergin (2012)

positioitumisen käsitettä, joka viittaa tapoihin, joilla ihmiset haluavat tulla ymmärretyiksi toisille ja joilla he itse määrittävät itsensä arjen vuorovaikutustilanteissa. Bamberg (2012) esittää positioitumisen tarkastelulle kolme tasoa, joista ensimmäisellä tutkitaan, näkeekö kertoja itsensä samanlaisena vai erilaisena kuin muut. Vapaaehtoisesti lapsettomien havaittiin usein vertaavan itseään muihin, ja siksi tarinoista tarkasteltiin, keihin vertailu kohdistui ja millaisina he itsensä silloin näkivät. Vertailukohteita olivat esimerkiksi lähipiiri, lapsiperheelliset ihmiset, muut saman sukupuolen edustajat sekä laajasti muut yhteiskunnan jäsenet. Koska vapaaehtoinen lapsettomuus nähdään usein moraalista järjestystä rikkovana ja täten selontekoja vaativana asiantilana (ks. Jokinen ym. 2012a), kokevat vapaaehtoisesti lapsettomat itsensä helposti erilaisiksi. Tässä tutkielmassa erilaisuuden kokemus loi kirjoittajille tarpeen antaa selontekoja lapsettomuuden valinnasta, ja siksi selontekojen käsite auttoi tarinatyyppien tulkinnessa.

Bambergin (2012) toisella positioitumisen tasolla tutkitaan, millaisena kertojan toimijuus näyttäytyy. Toimijuus voi olla esimerkiksi vahvaa, heikkoa, vastustavaa, rakentavaa, mukautuvaa tai alistuvaa (ks. Notko & Sevón 2018; Sevón 2015). Tässä tutkielmassa toimijuutta tarkasteltiin kirjoittajien omaa tahtoa, riippumattomuutta, päätöksentekoa, aloitteellisuutta tai niiden puutetta kuvaavista ilmauksista. Toimijuudessa havaittiin eroja sekä tarinoiden välillä että yksittäisten tarinoiden sisällä. Vahva toimijuus tuli esiin omannäköisen elämän rakentamisena, normien vastustamisena sekä haluna huolehtia ympäristöstä, ja heikko toimijuus olosuhteiden runsaana kuvailuna sekä olosuhteiden uhriksi alistumisena. Heikko toimijuus kuitenkin vahvistui tarinoiden edetessä. Lisäksi toimijuutta tarkasteltiin kirjoittajien tekemästä vertailusta itsen ja muiden välillä sekä aktiivi- ja passiivimuotoisten verbien käytöstä.

Bambergin (2012) kolmannella positioitumisen tasolla tutkitaan, onko kertojan identiteetti ajallisesti pysyvä eli samanlainen kuin menneisyydessä. Tässä tutkielmassa kirjoittajien vapaaehtoisesti lapsettoman identiteetin pysyvyyttä tarkasteltiin aikamääreistä, joilla itseä kuvattiin, kuten *jo lapsesta asti, aina, vasta ja ei vielääkään*. Identiteetin pysyvyydessä havaittiin eroja kirjoittajien kesken: osa

kuvasi identiteettinsä samankaltaiseksi lähes läpi elämänsä, kun taas osa oli va-
kiinnuttanut sen vasta myöhemmin, jos ollenkaan. Niissä tarinoissa, joissa toimi-
juus muuttui tarinan edetessä, tapahtui myös identiteetikerronnan muutos.

Edellä kuvatun analyysin perusteella tarinat jakoutuivat neljään erilaiseen
tarinatyyppiin, joiden sisällä tarinat olivat keskenään samankaltaisia. Tarinatyy-
pit nimettiin *Vapaustarinoiksi*, *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiksi*,
Ympäristö- ja altruismitarinoiksi sekä *Selviytymistarinoiksi*. Tarinatyytit ja niissä
esiintyneet kerronnalliset piirteet on koottu taulukkoon 2.

TAULUKKO 2: Tarinatyytit ja niiden kerronnalliset piirteet

	Vapaustarinat	Normien ky- seenalaistami- sen ja kannan- oton tarinat	Ympäristö- ja altruismitarinat	Selviytymis- tarinat
N=25	n=9	n=5	n=3	n=8
Kerronnan motiivi	Lapsettomaan elämäntapaan liittyvän vapau- den korostami- nen: vapaus jos- takin ja vapaus johonkin	Lapsenhankin- nan normien kritisointi; Oman normeihin alistumatto- man identiteeti- n esittäminen	Halu huolehtia ympäristöstä; Altruististen syiden esittämi- nen lapsetto- muuden valin- nalle	Halu kertoa lap- settomuuden va- lintaan johta- neista haasta- vista kokemuk- sista ja niistä sel- viytymisestä
Kerronnan emotionaali- nen sävy	Helpottunut	Voimaantunut ja julistava	Huolestunut ja vastuullinen	Surumielinen ja katkera/toi- veikas
Kertojan identiteetti ja toimijuus	Individualistinen <i>tee-se-itse-</i> identiteetti; Vahva, itsenäi- nen toimijuus	Normeihin alis- tumaton; Vahva, vastus- tava toimijuus	Hyväntekijä; Vahva, moraa- linen toimijuus	Olosuhteiden uhri/sopeutuja; Heikko, alistuva toimijuus/Vah- vistuva toimijuus

Kategoria-analyysi. Tarinatyyppien rakentamisen jälkeen alettiin tutkia lapsiin
ja vanhemmuuteen liitettyjä merkityksiä tarinatyypeistä jäljitettyjen lapsi-van-
hempi -kategoriaparien avulla. Samalla kategoriapareja verrattiin tarinatyyppien
välillä. Sacks (1992) viittaa kategoriolla ihmistä kuvaaviin ominaisuuksiin (lapsi,
vanhempi) ja kategoriaparilla kahteen toisiinsa tiivistä liittyvään kategoriaan,
joista toisen esiin tuominen tekee automaattisesti näkyväksi myös toisen. Lapsi-
vanhempi -kategoriapari on tästä hyvä esimerkki: vanhemmasta puhuttaessa
oletetaan, että on olemassa myös lapsi. Tässä tutkielmassa kategoriaparit jäljitet-
tiin tunnistamalla lapsen ja vanhemman/vanhemmuuden kategorioista Jokisen

ja kollegoiden (2012b) listaamia kategoriasidonnaisia määreitä eli toimintoja, ominaisuuksia, motiiveja, oikeuksia, velvollisuuksia ja kykyjä, sekä selvittämällä, miten määreet olivat kategorioittain yhteydessä toisiinsa.

Kategoriaparien jäljittämiseksi kustakin tarinasta poimittiin lapsiin ja vanhempaan/vanhemmuuteen liittyvä kerronta, joka koottiin yhteen tarinatyypeittäin. Koottu kerronta käytiin läpi erottelemalla siitä lapsen ja vanhemman kategorioiden määreisiin viittaavat ilmaukset. Kategoriasidonnaisista määreistä korostuivat toiminnot ja ominaisuudet sekä lapsen että vanhemman kategoriassa. Sen sijaan lapsen motiivit ja velvollisuudet sekä vanhemman oikeudet eivät korostuneet kerronnassa. Taulukkoon 3 on koottu esimerkkejä havainnollistamaan lapsen ja vanhemman kategorioiden määreiden analyysia.

TAULUKKO 3: Ote lapsen ja vanhemman kategorioiden määreiden analyysista

	Lapsen kategoria	Vanhemman kategoria
Toiminnot	"Kun käymme puolisoni kanssa kaupassa, näemme usein kauhukarvoja. Huutoa, melskettä, ympäröintiä juoksentelua -- " (K3) (Selviytymistarina)	"Äidin kuuluu edelleen asettaa kaikki muut itsensä edelle . Moni äiti tuntuu myös tekevän itsestään marttyyria , vaikkei tarvitsisi ja odottavat ylistävää hehkutusta ." (K16) (Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarina)
Ominaisuudet	"Tottakai ajoittain saatan pitää joltain lasta suloisena tai hauskana tai kokea hänet hellyttävänä ." (K7) (Vapaustarina)	"--se nyt vaan on moraalitonta tehdä lisää ihmisiä [maapallolle] kun täällä on ennestäänkin liikaa." (K23) (Ympäristö- ja altruismitarina)
Motiivit	"Viisivuotiaana oli aikamoinen shokki vierailulla afrikkalaisessa orpokodissa ja nähdä kuinka pienet kädet halusi vain, että joku koskettaisi, ottaisi syliin ja pitäisi siinä ." (K1) (Ympäristö- ja altruismitarina)	"--olen työskennellyt paljon perheiden kanssa. Se on vahvistanut käsitystäni siitä, että monet vanhemmiksi tulleista eivät ole miettineet lisääntymistään aivan loppuun saakka ." (K22) (Selviytymistarina)
Oikeudet ja velvollisuudet	"--nykyinen kasvatus on mielestäni aivan käsittämätöntä. Mihinkään ei saisi puuttua, lapsellahan on vain oikeuksia, ei velvollisuuksia ." (K11) (Selviytymistarina)	"Ulkopuolelta katsottuna ne [vanhemmuus ja perhe-elämä] näyttää lähinnä kouluttajan ja palvelijan rooleilta. Hoitaminen, kasvatus, ohjaus, opetus, rahan antaminen ym... näen vain vas-tuuasioita ." (K18) (Vapaustarina)
Kyvyt	Kokemukseni lapsista perustuvat tuttavaperheiden lapsiin jotka koin/koen hyvin turhauttavina, siipeilijöinä, jotka eivät osaa edes odottaa vuoroaan ." (K2) (Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarina)	"Vanhemmuus itsessään on asia johon mielestäni tarvitsisi kouluttautua . Liian paljon ihmisiä haluaa tai tekee lapsia joko siltä pohjalta, että "minä haluan ja kenelläkään ei ole siihen mitään sanottavaa" tai muuten ollen täysin tietämättömiä vanhemmuudesta ." (K21) (Selviytymistarina)

Kategoriasidonnaisten määreiden tarkastelun avulla tarinoista jäljitettiin yhdeksän erilaista lapsi–vanhempi -kategoriaparia, jotka on esitetty taulukossa 4. Kaikista tarinatyypeistä tunnistettiin kategoriaparit *vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi/äiti* sekä *oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi*. Yhteisten kategoriaparien lisäksi kustakin tarinatyyppistä jäljitettiin sille tunnusomaiset kategoriaparit. *Vapaustarinat* sekä *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinat* sisälisivät kolme, *Ympäristö- ja altruismitarinat* neljä ja *Selviytymistarinat* viisi erilaista kategoriaparia. Kategoriaparien nimeämisessä hyödynnettiin keskeisiä lapsen ja vanhemman kategorioiden luonnehdintoja. Koska osa määreistä kuvasi vanhemman kategorian sijaan pikemminkin vanhemmuutta, korvattiin osa vanhemman kategorioista vanhemmuudella.

TAULUKKO 4: Tarinatyypeissä esiintyvät lapsi–vanhempi -kategoriaparit

	Lapsi–vanhempi -kategoriaparit
Vapaustarinat	<i>Neutraali lapsi – epäkiinnostava vanhemmuus</i> <i>Vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi</i> <i>Oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi</i>
Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinat	<i>Epämiellyttävä lapsi – kamala vanhemmuus</i> <i>Vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu äiti</i> <i>Oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi</i>
Ympäristö- ja altruismitarinat	<i>Pelastusta tarvitseva lapsi – itsekäs biologinen vanhempi</i> <i>Ympäristöä tuhoava lapsi – piittaamaton vanhempi</i> <i>Vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi</i> <i>Oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi</i>
Selviytymistarinat	<i>Häiritsevä lapsi – kasvatuksessa epäonnistunut vanhempi</i> <i>Ällöttävä lapsi – ällöttävä vanhemmuus</i> <i>Kiehtova lapsi – arvokas vanhemmuus</i> <i>Vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi</i> <i>Oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi</i>

Yksittäisissä kirjoitelmissa saattoi olla piirteitä useasta tarinatyyppistä, ja siksi niiden sijoittaminen tiettyyn tarinatyyppiin oli haastavaa. Erityisesti vapauspuhetta esiintyi lähes jokaisessa tarinassa, ja niin ikään ympäristöä ja normeja pohdittiin myös tarinoissa, joita ei kyseisiin tarinatyyppihin sijoitettu. Kaikki tarinat eivät myöskään korostaneet tarinatyyppinsä kaikkia kerronnallisia piirteitä yhtä selkeästi. Kerronnallisten piirteiden kokonaisuutta arvioimalla tarinat voitiin kuitenkin sijoittaa niitä parhaiten vastanneisiin tarinatyyppihin. Koska tutkielman kiinnostus kohdistui lapseen ja vanhemmuuteen liitettyihin merkityksiin, jäivät

muutamit kirjoittajien esiin tuomat näkökulmat, kuten heidän persoonallisuuspiirteensä, analyysin ulkopuolelle. Näytti kuitenkin siltä, että esimerkiksi introversio ja erityisherkkyyt selittivät osaltaan kirjoittajien lapsettomuuden valintaa.

2.5 Eettiset ratkaisut

Tässä tutkielmassa eettisiin ratkaisuihin kiinnitettiin erityistä huomiota, sillä vapaaehtoinen lapsettomuus voi olla valitsijalleen sensitiivinen aihe. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista on saattanut kohdata raskaita elämäntapahtumia matkalla lapsettomaan elämäntapaansa, ja siksi tarinan kirjoittaminen voi nostaa mieleen myös ikäviä muistoja. Juuri tästä syystä tarinan kertominen voi kuitenkin tuntua terapeuttiselta ja palkitsevalta (Hänninen 2015). Kirjoituspyynnöt (liite 1 ja liite 2) laadittiin siten, että osallistujat saattoivat kirjoittaa tarinansa vapaamuotoisesti tuomatta esiin mahdollisia vaikeita kokemuksiaan. Koska elämäntarina on arvokas ja haavoittuva osa ihmisen minuutta, voi osallistujat kokea tarinan asettamisen tutkittavaksi objektiksi ja siitä tehdyt tulkinnat epämiellyttäväiksi (Hänninen 2015). Koska tämän tutkielman aineisto muodostui vapaaehtoisesti lapsettomien itse kirjoittamista, henkilökohtaisten kokemusten pohjalta syntyneistä tarinoista, pyrittiin niiden analyysi ja tulkinta sekä tulosten raportointi toteuttamaan erityisen hienovaraisesti loukkaamatta osallistujia ja heidän tarinoitaan.

Hyviin tutkimuseettisiin käytänteisiin kuuluu, että tutkimuksen osallistujia informoidaan riittävästi tutkimuksen luonteesta, tavoitteista, toteutuksesta ja aineiston käsittelystä (Eskola & Suoranta 1998). Tässä tutkielmassa nämä tiedot selvitettiin osallistujille kirjoituspyynnöissä. Tutkimuksen luottamuksellisuus tarkoittaa, että tutkimusaineistoa ei luovuteta ulkopuolisille tai käytetä muussa kuin luvatussa tarkoituksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009). Koska osallistujat lähettivät kirjoitelmansa suoraan minulle, ja niitä säilytettiin tietokoneella salasanasuojauksen takana, eivät ulkopuoliset voineet saada aineistoa haltuunsa. Aineisto hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Koska kirjoituspyyntöön vastaava henkilö haluaa oma-aloitteisesti kertoa kokemuksistaan (Saarikoski 2001), oli tutkimukseen osallistuminen täysin vapaaehtoista.

Narratiivisessa tutkimuksessa on tärkeä kiinnittää erityistä huomiota tulosten raportointiin, sillä osallistujien henkilökohtaiset tarinat jäävät helposti tunnistettaviksi, vaikka niitä käsiteltäisiin nimettöminä (Hänninen 2015). Tässä tutkielmassa osallistujien anonymiteetti pyrittiin takaamaan monella tapaa. Tulosten raportoinnissa hyödynnettiin tyyppitarinoita, mikä mahdollistaa sekä yksittäisten tarinoiden tunnistettavien piirteiden häivyttämisen että useiden tarinoiden yhteisten piirteiden esittämisen tiiviisti (Lappeteläinen, Sevón & Vehkakoski 2017). Sitaateista ja tulostekstistä poistettiin kirjoittajien tunnistetiedot, ja sitaattit esitettiin numerokoodein. Tyyppitarinoissa ei käytetty koodeja, jotta tarinat olisivat yhtenäisiä ja helposti luettavissa. Myös yksittäiset sanat, joilla kuvattiin vapaaehtoisesti lapsetonta elämää nykyhetkessä tai *lapsi*-sanon synonyymeja, esitettiin ilman koodeja, koska samat sanat toistuivat useissa kirjoitelmissa. Kirjoittajien sukupuoli hävytettiin aina, kun se oli tulosten tulkinnan ja ymmärtämisen kannalta mahdollista. Siksi myös tyyppitarinoiden henkilöt nimettiin pääasiassa unisex-nimillä. Lisäksi kirjoittajilla oli mahdollisuus palauttaa kirjoitelmat täysin nimettömästi Webropol-sivuston kautta, mitä hyödynsi kahdeksan kirjoittajaa.

Koska tarinallisuus on ihmiselle lajityypillinen tapa käsitellä kokemuksia ja luoda merkityksiä, narratiivisessa tutkimuksessa ihminen voi toimia ominaislaadunsa mukaisesti (Heikkinen 2015). Samalla narratiivinen lähestymistapa antaa yksilölle mahdollisuuden osallistua tutkimukseen aktiivisena toimijana omalla äänellään (Hänninen 2015). Nämä syyt puolsivat tämän tutkielman narratiivista lähestymistapaa. Koska kirjoittaminen ei ole kaikille luonnollinen tapa ilmaista itseään, on mahdollista, että kirjoituspyyntöön vastaavat vain erityisen hyvät kirjoittajat. Lisäksi tietyntyyppiset, kuten epäselvät ja monisyiset, tarinat voivat jäädä selkeitä tarinoita helpommin tutkimuksen ulkopuolelle (Hänninen 2015). Näistä syistä aineisto voi vääristyä. Tässä tutkielmassa aineistoon otettiin kaikki vastaanotetut tarinat muodosta tai sisällöstä riippumatta. Kaikkia tarinoita sitaatteineen pyrittiin hyödyntämään tasavertaisesti tulosten raportoinnissa.

3 TARINOITA VAPAAEHTOISESTA LAPSETTOMUUDESTA

Tulosluku jakautuu alalukuihin tarinatyypeittäin. Kukin alaluku alkaa tyyppitarinalla, joka on rakennettu kokoamalla yhteen tarinatyyppiin sijoitettujen tarinoiden keskeisiä piirteitä. Tyyppitarinat esittelevät tarinatypille ominaisen kerronnan motiivin, emotionaalisen sävyn, kirjoittajan identiteetin ja toimijuuden sekä lapsen ja vanhemman kategoriasidonnaisia määreitä. Tyyppitarinat on nimetty kirjoittajien kokemuksista tiivistetyillä otsikoilla ja tarinoiden päähenkilöt satunnaisesti. Sitaatteihin on merkitty hakasulkeilla ([-]) kohdat, joihin on lisätty kerronnan taustoitusta lukemisen helpottamiseksi ja joista on vaihdettu sanoja kirjoittajien anonymiteetin suojaamiseksi. Kahdella viivalla (--) on merkitty kohdat, joista on poistettu analyysin kannalta epäolennaisia tekstiä. Sitaattien sanojen tavutuksia on voitu paikoittain muuttaa raportoinnin sujuvoittamiseksi. Kaikki sitaattien muutokset on pyritty tekemään alkuperäistä kerrontaa vääristämättä.

3.1 Vapaustarinat

Ruun tarina: Haluan olla vapaa tekemään itselleni tärkeitä asioita

Ruu on vapaaehtoisesti lapseton, koska ei halua sitoutua elämän mittaiseen hoivavastuuseen ja vapautta kaventaviin vanhemman velvollisuuksiin. *"Kauhistuttaa pelkkä ajatuskin, että olisi lapsi, josta joutuisi enemmän tai vähemmän huolehtimaan koko loppuelämän ajan."* Ruulla on kokemusta intensiivisestä lasten hoitamisesta au pair -jakson kautta. Tuolloin hän huomasi ärsyyntyvänsä jatkuvasta lapsen tarpeiden tyydyttämisestä ja elämästä, jossa *"kaikki tapahtui lapsen ehdoilla"*. Ruu on seurannut sivusta lähipiirinsä vanhempien raskaalta näyttävää lapsiperhearkea ja vapauden kaventumista. *"Tuntuu ettei heillä aina ole aikaa, mahdollisuutta ym. tehdä kaikenlaista. Vanhempien vastuu painaa --"*. Näiden kokemusten kautta Ruu ymmärsi, *"ettei se elämä ole lainkaan sitä mitä itse haluan, vaikka sitä minulta odotettiin"*, ja teki päätöksen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Päätöksen jälkeen Ruu päätti *"alkaa matkustelemaan ympäri maailmaa ja tehdä niitä asioita joita oikeasti halusi tehdä perheen tavoittelemisen sijaan."* Ruu nauttii valtavasti omasta rauhasta ja mahdollisuudesta elää spontaanisti. Hän on kohdannut lapsettomuuden valintaansa liittyen hyvin vähän kritiikkiä. *"Perheeni hyväksyi ilmoitukseni mukisematta, eikä aiheeseen ole palattu."* Vapaaehtoinen lapsettomuus on tuonut Ruulle *"vapauden, kevyemmän elämän henkisesti ja fyysisesti"*, ja siksi hän on tyytyväinen valintaansa. *"-- voin aikuisena ihmisenä tehdä mitä haluan. Olen vapaa ja sellaisena haluan pysyäkin."* Vaikka Ruu ei halua omia lapsia, hän suhtautuu lapsiin neutraalisti. *"Olen usein sanonut, että minulla ei varsinaisesti ole mitään lapsia vastaan, mutta ne eivät vaan ole minun juttu."*

Kerronnan motiivi ja sävy. *Vapaustarinoihin* kuului yhdeksän kirjoitelmaa: viisi naisten ja neljä miesten kirjoittamaa. Tarinoiden kerronnan motiivina toimi pyrkimys korostaa vapaaehtoisesti lapsettoman elämäntavan tuomaa vapautta, joka näyttäytyi kahdella tavalla: *vapautena* lapsiperhe-elämän *sitoumuksista ja velvollisuuksista* sekä *vapautena tehdä* itselle tärkeitä *asioita* lapsiperhe-elämän tavoittelun sijaan. Suurin osa tarinoista sisälsi vapauspuhetta kummastakin näkökulmasta.

Kirjoittajat eivät halunneet sitoutua vanhemmuuden ja lastenhoidon velvollisuuksiin sillä näkivät niiden kaventavan liiaksi vapautta, mitä oli havaittu tapahtuneen sekä tutuille että vieraille vanhemmille: ”-- *markettien ja junavaunujen huutavat penskat, työkaverit jotka ovat toistuvasti poissa sairastavan lapsen kanssa, jatkuvat narinat siitä kuinka joudutaan kускаamaan lapsia harrastuksiin ja miten kallista se on ja niin edelleen*” (K20). Myös omakohtaiset kokemukset hoivaan sitoutumisesta olivat osoittaneet vapauden kaventumista. Kirjoittajilla oli kokemuksia esimerkiksi au pairina työskentelystä, pitkäaikaissairaana vanhemman hoitamisesta sekä äitipuolena olosta avopuolison lasten kautta. Nämä järjestelyt loivat tilanteita, joissa elämä piti suunnitella täysin toisen ihmisen tarpeiden mukaan, minkä kirjoittajat kokivat itselleen epäsopivaksi. Äitipuolen roolissa toimiva kirjoittaja kuvasi seuraavasti aikaa, jolloin lapset asuivat heillä:

Tulen kyllä toimeen näiden lasten kanssa ja osallistun kasvatukseen, ruuanlaittoon, pyykinpesuun jne ihan kuin lasten isäkin. Silti minulla on aina vapaus ns. luistaa tilanteesta pois ja antaa isän hoitaa, jos en yksinkertaisesti jaksa. Olen todennut, että vaikka omat lapset olisi (ehkä?) ihan eri juttu, niin en siltikään jaksaisi sitä 24/7 äidin roolia. (K4)

Äitipuolena kirjoittajalla oli tarpeen vaatiessa mahdollisuus jättäytyä sivuun lapsiperhearjen vastuista, mutta omien lapsien kanssa tällaista vapautta ei olisi. Siksi kokoaikainen äidin rooli tuntui liian sitovalta. Toisten lapsiperhearjen havainnointi ja omat hoivavastuun kokemukset näyttivätkin synnyttäneen *Vapaustarinoiden* kirjoittajille kielteisen kuvan lapsiperhe-elämästä.

Kirjoittajat priorisoivat lapsenhankinnan edelle monia asioita: opiskelun ja uran luomisen, matkustelun, harrastamisen, vakaan talouden, sosiaalisten suhteiden ylläpidon, parisuhteeseen panostamisen, fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin ylläpidon, yksin olemisen, hyväntekeväisyyden harjoittamisen, ympäristön huomioimisen sekä spontaanit päätökset. Kirjoittajat kokivat, että lapsettomuus

vapautti resursseja, jotka voitiin käyttää itselle mieluisammalla tavalla. Siksi vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi tarinatyyppin kirjoittajille mahdollisuutena elää omannäköistä ja itselle mieluisaa elämää.

Vapaustarinoiden kirjoittajat olivat lapsettomuuden valinnallaan sekä välttäneet lapsiperhearjen velvollisuudet että tavoittaneet monia itselleen tärkeitä asioita, mikä loi kerrontaan helpottuneen sävyn. Tyyppitarinan viittauksella aikuisen ihmisen vapaudesta ”*tehdä mitä itse haluaa*” (K17) tuotiin esiin ristiriita omien halujen ja muiden odotusten välillä. Vaikka ristiriita ei näyttäytynyt yhtä merkittävänä kuin muissa tarinatyypeissä, koettiin sen onnistunut ratkaisu omaan elämään sopivalla valinnalla helpottavaksi ”*synninpäästökseksi*” (K17). Lisäksi helpottunut sävy välittyi lapsetonta elämäntapaa kuvaavista adjektiiveista, kuten *vakaa, helppo, huoleton, onnellinen, keveä*, sekä verbeistä, kuten *voin tehdä jotakin sekä ei tarvitse tehdä jotakin*.

Identiteetti ja toimijuus. *Vapaustarinoiden* kirjoittajat näkivät itsensä erilaisina suhteessa lapsia hankkineisiin tai myöhemmin hankkiviin ihmisiin. Vertaamalla omaa toivettaan omannäköisen elämän rakentamisesta muiden toiveeseen ”*perinteisestä perhe-elämästä*” (K9) kirjoittajat omaksuivat itselleen individualistisen *tee-se-itse-identiteetin* (ks. Beck & Beck-Gernsheim 2002), jonka he kokivat mahdollistavan monia vanhemmille haastavia asioita, kuten matkustelun, opiskelun ja omaan hyvinvointiin panostamisen. Lähipiiri suhtautui kirjoittajien lapsettomuuden valintaan myönteisesti, eikä valintaa perusteltu usein muillekaan. Muutama nuori kirjoittaja uskoi, että heidän sukupolvensa oli helppo valita lapsettomuus, sillä heitä ei ohjannut tiukat lapsenhankinnan normit vaan kannustus luoda omannäköinen elämä. Tämä osaltaan selitti selontekojen niukkuutta.

Vapaustarinoiden kirjoittajien toimijuus oli vahvaa ja itsenäistä, mitä osoittivat kirjoittajien aktiiviset pyrkimykset luoda elämästään omannäköinen. Toimijuus tuli esiin monista aktiivimuotoisista verbeistä, joilla omaa tahtoa, riippumattomuutta, päätöksentekoa ja aloitteellisuutta kuvattiin. Itsenäinen toimijuus näkyi etenkin tahtoa kuvattaessa, kuten ”*halusin ensin yliopistoon*” (K9); ”*haluan matkustella*” (K19); ”*tiesin jo yläasteella, etten tahdo lapsia*” (K13); ”*haluan käyttää aikani ja rahani itseeni*” (K17). Riippumattomuutta kuvattiin seuraavasti: ”*en anna muiden*

mielipiteiden vaikuttaa päätökseeni” (K19); ”voin tehdä mitä haluan ja milloin haluan” (K18); ”haluan olla vapaa tekemään itselleni tärkeitä asioita” (K7); ”olen vapaa ja sellaisena haluan pysyäkin” (K17). Tarinoissa näkyi myös päätöksenteon ja aloitteellisuuden kuvaus: ”päätin alkaa matkustelemaan -- ja tekemään niitä asioita joita oikeasti halusin tehdä” (K17); ”vuosien aikana olen alkanut kertoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta avoimesti” (K25). Korostamalla niitä asioita, joita lapsiperhe-elämää miehuummin tehtiin, kirjoittajat osoittivat vahvaa ja itsenäistä toimijuutta.

Vapaustarinoiden kirjoittajat olivat tehneet päätöksen lapsettomuudesta hyvin eri aikoihin. Kolme kirjoittajaa kuvasi vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettinsä olleen vahva jo lapsuudessa: ”-- koen vapaaehtoisen lapsettomuuden olevan tavallaan synnynnäistä kohdallani --” (K7). Kaksi kirjoittajaa kertoi tehneensä päätöksensä teini-iässä ja neljä kirjoittajaa kolmikymppisenä. Yksi kirjoittaja kertoi lapsettomuutta koskevien ajatustensa muuttuneen pariin kertaan ja muutama kokevansa epävarmuutta valinnan lopullisuudesta: ”En siis ole varma haluanko lapsia tulevaisuudessa, mutta en usko, että mieleni tulee muuttumaan koska olen aina halunnut pysyä lapsettomana” (K19). Täten vain muutaman Vapaustarinan kirjoittajan vapaaehtoisesti lapseton identiteetti näyttäytyi Bambergin (2012) mukaisesti muuttumattomana suhteessa menneisyyteen.

Lapsi-vanhempi -kategoriaparit. Vapaustarinoiden kategoria-analyysissa löydettiin kolme erilaista lapsi-vanhempi - kategoriaparia: *neutraali lapsi – epäkiinnostava vanhemmuus*, *vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi* sekä *oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi*. Tässä tarinatyyppissä lapsi ja vanhempi määrittyivät pääasiassa neutraaleiksi tai kielteisiksi. Keskeinen kategoriapari oli *neutraali lapsi – epäkiinnostava vanhemmuus*, joka perustui lapsia ja vanhemmuutta kohtaan koettuun välinpitämättömyyteen. Lapsia ei nähty ”minun juttuna” (K20), mutta niihin ei myöskään kohdistettu kielteisiä tunteita. Yksittäisiä lapsia pidettiin satunnaisesti suloisina, hauskoina, hellyttävinä tai sympaattisina, mutta lapsen kategoriaan näitä ominaisuuksia ei liitetty. Vaikka vanhemmuutta ei koettu kiinnostavaksi, kutsuvaksi tai itselle sopivaksi valinnaksi, sitä arvostettiin: ”Arvostan myös kaikkia vanhempia jotka kykenevät minua paremmin tekemään niitä [lapsiperhearjen] asioita ja suoriutuvat niistä kunnialla” (K20).

Toinen keskeinen kategoriapari oli *vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi*, jossa lapsen ja vanhemman kategorian määreet osoitettiin pääosin kielteiseksi ja ei-toivotuiksi. Lapsen kategorian olennaiset ominaisuudet olivat lapsen rajoittavuus sekä riippuvuus vanhemmasta: rajoittava lapsi kavensi vanhemman oman elämän mahdollisuuksia, kuten liikkumista ja harrastamista, ja riippuvuus vaati vanhemmalta jatkuvaa lapsen tarpeiden tyydyttämistä. Vanhemman kategorian velvollisuudeksi miellettiin loppuelämän mittaiseen hoivavastuuseen sitoutuminen: *”Se tuntuu tukahduttavalta ja raskaalta jo ajatuksenakin”* (K4). Satunnaiset hetket lapsien kanssa saatettiin kuitenkin arvioida mukaviksi. Myös vanhemman kategorian toiminnot, kuten lastenhoito, kasvatus, opetus, kodinhoito, läksyissä auttaminen, rahan antaminen ja harrastuksiin kuljettaminen, sekä *”kouluttajan ja palvelijan”* (K18) roolit nähtiin kielteisinä. Lapsen kategorian kielteisistä toiminnoista mainittiin metelöinti, kaaoksen luominen, itkeminen ja jatkuva sairastelu, jotka liitettiin lapsen vapautta rajoittavaan luonteeseen.

Kolmas kategoriapari muodostui *oikeutetusta lapsesta – velvoitetusta vanhemmasta*. Tässä kategoriaparissa painotettiin vanhemman velvollisuutta tarjota lapselle hyvät elämän lähtökohdat, kuten tasapainoinen kasvuympäristö, riittävä taloudellinen turva sekä vanhemman persoona, joka jaksaa raskaan lapsenhoidon ja lapsiperhearjen. Nämä velvollisuudet nähtiin samalla lapsen oikeuksina. Jotta lapsen oikeudet täyttyisivät, esitettiin vanhemmuuteen *”pääsyvaatimuksia”* (K20) sekä korostettiin, että lapsia ei tulisi hankkia liikaa.

3.2 Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinat

Allin tarina: Vapaaehtoisesti lapsettomana en alistu yhteiskunnan normeihin

Alli ymmärsi jo pienenä tyttönä, että *”lapset sitovat naisen kotiin”* ja sellaiseen elämäntapaan, jota hän ei itselleen halunnut. Siksi vapaaehtoinen lapsettomuus tuntui omalta valinnalta jo varhain. Leikkien kautta Alli huomasi olevansa erilainen kuin muut tytöt. *”Kotileikeissä esiinnyin yleensä perheen koirana ja lempileluni olivat dinosaurukset ja pokemonit.”* Televisiosarjoja katsoessaan hän ihaili lapsettomia naisia ja koki samaistuvansa heihin. *”Lapsena katsoin televisiosta Simpsonieita ja Metsoloita ja suosikkiahmojeni olivat aina lapsettomat naiset, Patsy, Selma, Jaana.”* Hän koki ahdistusta tyttönä olemisesta. *”En olisi enää halunnut olla tyttö, koska minusta tulisi vääjäämättä nainen ja äiti.”* Allin lapsettomuuden päätös vahvistui lopullisesti sterilisaation myötä. *”Kun 30-vuotissyntymäpäiväni jälkeen marssiin kotikuntani perhesuunnitteluneuvolaa pyytämään sterilisaatiolähetettä, olin valmistautunut huolella. Taskussa oli printattuna sterilisaatiolaki ja printissä korostustussilla olennaiset kohdat vahvistettuina.”* Alli kokee yhteiskunnan odottavan äidiltä kotiin jäämistä ja oman elämän uhraamista muun perheen hyvinvoinnin vuoksi. *”Äidin kuuluu edelleen asettaa kaikki muut itsensä edelle.”* Siksi Alli näkee vanhemmuuden muuttavan radikaalisti juuri naisen elämää, kun taas *”miehet harvemmin luopuvat lapsia*

saatuaan harrastuksistaan, ystäviään tai urastaan, jos sellaisia ovat rakentaneet". Sukupuolisdonnaisten normien lisäksi Alli kritisoi vanhemmuuden nostamista aikuiselämän keskipisteeksi. *"En oikein ymmärrä, miksi lasten tekeminen on elämän suurin saavutus."* Hän pitää itseään normeihin alistumattomana ja kertoo kokemuksistaan voimaantuneesti. *"En ole velvoitettu lisääntymään miellyttääkseni yhteiskuntaa tai jatkamaan sukuani --."* Alli joutuu jatkuvasti perustelevaan lapsettomuuden valintaansa muille. Joitakin vuosia sitten hän koki *"lapsipakotusta"*, mikä sai hänet voimantumaan entisestään. *"Lapsettomuuden julistamisesta ja sen jatkuvasta puolustamisesta on tullut todella iso asia ja tätä myöten iso osa identiteettiä."* Alli ei pidä lapsista, koska ne ovat *"enimmäkseen rasittavia, tylsiä, meluisia ja kaiken lisäksi ikäviä katsella"*.

Kerronnan motiivi ja sävy. Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinatyyppiin kuului viisi kirjoitelmaa: neljä naisten ja yksi miehen kirjoittama. Tarinoiden kerronnan motiivina toimi yhteiskunnan lapsenhankintaa koskevien normien kritisoiminen erityisesti sukupuolienormien näkökulmasta sekä oman normeihin alistumattoman identiteetin esittäminen. Tarinoissa arvioitiin naisten ja miesten erilaista vanhemmuusidentiteettiä sekä lapsiperhe-elämässä ilmenevää heikkoa toimijuutta. Vapaaehtoista lapsettomuutta lähestyttiin siis erityisesti naiseuden ja mieheyden sekä äitiyden ja isyyden erojen näkökulmasta mutta myös laajemmin yhteiskunnan pronatalististen normien kautta.

Naiskirjoittajat arvioivat naisten toimijuutta äitiyteen liitetyn oman elämän uhraamisen ja perheen hyvinvoinnin etusijalle asettamisen kautta. Äitien uhrautumisen syyksi nähtiin yhteiskunnan sukupuolittuneet normit, jotka liittivät vanhemmuuden vahvemmin naiseuteen kuin mieheyteen. Tämän uskottiin selittävän monien naisten vahvaa tarvetta tehdä äitiydestä näkyvä osa identiteettiään. Miesten taas ajateltiin jatkavan elämänsä varsin ennallaan lapsen saamisen jälkeen, sillä heidän identiteettiinsä liittyivät vahvemmin muut tekijät. Mieskirjoittaja mainitsi miesten heikon toimijuuden lapsenhankinnan kysymyksiä pohdittaessa: *"-- moni vapaaehtoisesti lapseton mies saattaa olla ennen muuta vapaaehtoisesti lapsettoman naisen puoliso, joka hieman erilaisella henkilöhistorialla vaihtelisi vaippoja osaansa kenties aivan yhtä tyytyväisenä kuin nytkin"* (K24). Hän uskoi, että mies oli usein se, joka suhtautui välinpitämättömästi lapsenhankinnan kysymyksiin ja sopeutui kumppanin tahtoon joko hankkia tai olla hankkimatta lapsia. Tätä hän selitti juuri sillä, että miehet eivät tee isyydestä keskeistä identiteettinsä osaa.

Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoissa kritisoitiin yhteiskunnan pronatalistisia normeja, jotka asettavat vanhemmuuden elämän päätavoitteeksi. Kritiikkiä sai erityisesti se, että lapsia hankittiin *"yhteiskuntaa miellyttääkseen tai*

sukua jatkaakseen" (K2), vaikka vanhemmuutta ja lapsiperhe-elämää ei itse kaivat-
taisi. Kirjoittajat korostivat yksilön oikeutta tehdä elämällään ja kehollaan, mitä
kukin itse halusi, ja vapaaehtoista lapsettomuutta mahdollisuutena irtisanoutua
muiden odotuksista. Kirjoittajat osoittivat lapsettomuuden valinnallaan, että ei-
vät olleet alistuneet pronatalistisiin normeihin, vaan elivät itselleen mieluista elä-
mää vanhemmuudesta irrallaan: *"Lasten tekeminen -- olisi vienyt minulta mahdolli-
suuden elää haluamaani elämää"* (K16). Muilta saamansa jatkuvan kritiikin vuoksi
kirjoittajat kokivat tärkeäksi puolustaa omaa valintaansa. Näistä syistä kerron-
taan syntyi voimaantunut sävy, joka osassa tarinoita ilmeni myös julistavuutena.

Identiteetti ja toimijuus. *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden*
kirjoittajat olivat omaksuneet vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettinsä hyvin
varhain, sillä päätös lapsettomuudesta oltiin tehty jo lapsena tai viimeistään var-
haisteininä. Päätöstä kuvailtiin pysyvyyttä ilmaisevilla sanoilla, kuten *"olen vain
aina tiennyt"* (K5), *"näin on ollut aina"* (K16) ja *"pienestä pitäen"* (K24). Täten kirjoit-
tajien vapaaehtoisesti lapsettomasta identiteetistä tunnistettiin Bambergin (2012)
mukaisesti ajallista pysyvyyttä. Kirjoittajat joutuivat usein perustelemaan valin-
taansa myös lähipiirissään, ja erityisesti nuoret kirjoittajat kertoivat selontekovel-
vollisuudesta. Ympäristön epäily vahvisti heidän haluaan *"olla alistumatta muiden
tahtoon"* (K2), ja siksi *"lapsipakotus"* (K8) oli johtanut valinnan puolustamiseen ja
vapaaehtoisesti lapsettoman identiteetin vahvistumiseen. Iän karttuessa selonte-
koihin ei enää suhtauduttu yhtä kiivaasti: *"-- olen oppinut välillä pitämään matalaa
profiilia valintani suhteen"* (K5). Jatkuva selontekovelvollisuus loi kokemuksen eri-
laisuudesta, joka tuotiin esiin normeihin alistumattoman identiteettinä.

Naiskirjoittajien erilaisuus tuli esiin vertailusta itsen ja muiden naisten vä-
lillä. Kolme naiskirjoittajaa kertoi aina kokeneensa perinteiset naisten roolit itsel-
leen epäsopiviksi, mikä ilmeni jo lapsuuden leikeissä ja samaistumiskohteiden
etsinnässä. Lapsena oma sukupuoli synnytti ahdistusta, sillä sen ajateltiin auto-
maattisesti johtavan vanhemmuuteen, joka ei itseä kiinnostanut. Aikuisena eri-
laisuus ilmeni toimijuuden eroista: muut naiset asettivat perheen etusijalle uhra-
ten oman elämänsä, mitä kirjoittajat eivät ymmärtäneet. Myös mieskirjoittaja tie-
dosti yhteiskunnan pronatalistiset ja sukupuolittuneet lapsenhankinnan normit,

vaikka ei ollutkaan kohdannut normipainetta tai selontekovelvollisuutta omassa elämässään. Tätä hän perusteli sukupuolella: *"Uskonkin tämän paineen sekä kohdistuvan voimakkaammin naisiin että naisten olevan konformistisempänä sukupuolena normipaineelle alttiimpi --"* (K24). Lisäksi hän uskoi muiden mielipiteistä välittämättömän persoonansa auttaneen häntä yksilöllisten elämänvalintojen tekemisessä. Hänen erilaisuutensa ilmeni normeihin alistumattomuutena suhteessa niihin, jotka tekivät elämänvalintojaan ulkopuolisten paineiden ohjaamina.

Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden kirjoittajien vahva ja vastustava toimijuus linkittyi kerronnan voimaantuneeseen ja julistavaan sävyyn sekä kirjoittajille vertailun kautta syntyneeseen normeihin alistumattoman identiteettiin. Vahva ja vastustava toimijuus näkyi etenkin omaa aktiivista päätöksentekoa ja aloitteellisuutta kuvattaessa: "hakeuduin sterilisaatioon" (K5); "olimme jo kauan aikaa sitten päätöksemme asian suhteen tehneet, joten aloimme heti korjaamaan lähipiiriä --" (K8); "olin kertonut hänelle [entiselle kumppanille] likimain heti tavattuamme, että lapsia en tee --" (K16). Myös riippumattomuus oli vahvaa: "en halua alistua muiden tahtoon" (K2); "en halua kotiini ja vastuulleni lasta --" (K16); "pidänkin itseäni aitona individualistina ja minun on siinä määrin helppo pitää pääni elämäntapaja kulutusvalinnoissani --" (K24). Lisäksi tarinoissa näkyi normeja vastustava tahto: "minä olen vain aina tiennyt, että en halua enkä hanki omia lapsia" (K5); "haluan itse nähdä, vaeltaa ja edetä uralla" (K2); "itse en vain halua [lapsia]" (K24).

Lapsi-vanhempi -kategoriaparit. *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden kategoria-analyysissä löydettiin kolme erilaista lapsi-vanhempi -kategoriaparia: epämiellyttävä lapsi – kamala vanhemmuus, vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu äiti sekä oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi. Lähes kaikki tarinatyypin kategoriaparit rakentuivat kielteisistä ja ei-toivotuista määreistä. Keskeinen kategoriapari oli epämiellyttävä lapsi – kamala vanhemmuus, jossa lapset nähtiin ominaisuuksiltaan tylsinä, epämiellyttävinä, ärsyttävinä, sietämättöminä, pelottavina ja "turhauttavina siipeilijöinä" (K2). Lapsen kategorian toiminnoista mainittiin metelöinti, kärsimättömyys, raivokohtaukset, huomion vaatiminen sekä "itkuhuuto" (K2), jolla lapsi yrittää saada tahtonsa läpi. Toiminnoilla kuvattiin lapsen kehittymätöntä toiminnanohjausta, joka nähtiin epämiellyttävänä puutteena*

lapsen kyvyissä. Koko aineiston ainut maininta lapsivihasta tuotiin esiin tässä tarinatyypissä: yksi kirjoittaja selitti *"lapsivihaansa"* (K8) kyllästymisellään perustella lapsettomuuden valintaansa muille: *"Koko lapsiaiheesta poikii niin paljon negatiivisia tunteita, joka menee samalla kaavalla: puheenaihe kääntyy lapsiin → meidän lapsenteokoasioista udellaan → kerromme, ettemme hanki → vihaa. Joten omassa päässäni asia oikeksi niin, että jo lapsi aiheutti suoran vihantunteen"* (K8). Lapsivihan perimäinen syy näyttikin paikantuvan lapsien sijasta toisiin aikuisiin.

Epämiellyttävään lapsen vastaparina esitettiin kamala vanhemmuus, sillä naiskirjoittajat eivät kokeneet sopivansa äidin rooliin. Vanhemmuus ei kiinnostanut tai tuntunut kutsuvalta, vaan ajatuskin siitä järkytti. Kirjoittajat korostivat vanhempien ristiriitaista puhetta vanhemmuudesta, joka vahvisti omaa kokemusta siitä, että lapsiperhe-elämä ei olisi itselle tavoiteltava päämäärä: "-- vanhemmat ensin itkevät ja valittavat vuolaasti vanhemmuuden raskautta ja heti perään ovat sitä mieltä, että minun pitäisi hankkiutua samaan helvettiin" (K16). Lisäksi naiskirjoittajat esittivät kamaliksi monet äidin kategorian toiminnot, kuten synnytyksen ja imeytyksen, jotka onnistuttiin välttämään lapsettomuuden valinnalla.

*Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoista löydettiin kaksi kaikille tarinatyypeille yhteistä kategoriaparia eli vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu äiti sekä oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi, joissa lapsi ja vanhempi kategorisoituivat muiden tarinatyypien tapaan (ks. *Vapaustarinat*, s. 31). Muista tarinatyypeistä poiketen vastuisiin sidottu vanhempi esitettiin äidiksi: *"Isä voi edelleen töistä tullessaan ilmoittaa lähtevänsä kavereiden kanssa saunomaan ja baariin, mutta äidin on vaikea saada omaa aikaa edes etukäteen suunnittelemalla"* (K16). Äidin kategorian toimintoja olivat uhrautuminen ja perheen asettaminen itsensä edelle, josta äitien nähtiin odottavan *"marttyyrin"* (K16) tavoin muiden ylistystä. *Velvoitetun vanhemman* velvollisuudet liittyivät kykyyn olla vanhempi, mikä tuotiin esiin runsaana kerrontana epäpätevistä vanhemmista: hyvien elämän lähtökohtien tarjoamisen sijaan vanhemmat saattoivat jättää lapsensa heitteille tai jopa katua lapsenhankintaa oman elämänsä ongelmien vuoksi. Velvollisuuksien, epäpätevyyden ja katumuksen kautta osoitettiin, että kaikkien ei tulisi hankkia lapsia.*

3.3 Ympäristö- ja altruismitarinat

Vennin tarina: Lapsien hankkiminen on moraalitonta ylikansoituksen tähden

Venni on vapaaehtoisesti lapseton koska ei halua olla mukana pahentamassa maapallon ylikansoitusta ja muita ympäristöongelmia. *"Maailma viimeiseksi tarvitsee lisää ihmisiä."* Venni kiinnostui ympäristöasioita jo teini-iässä, ja siitä asti hän on kantanut huolta ympäristön hyvinvoinnista. *"Koen maailman tuskaa, välillä tuntuu että kannan koko pallon murheita harteillani."* Venni on vastuullinen hyväntekijä, ja hänen elämässään näkyvät monet altruistiset piirteet, kuten vapaaehtoistyö ja halu auttaa eläimiä. Nuorena hän pohti lapsen adoptoimista. *"Silloin ajattelin että voisin isona adoptoida lapsia vaikka Afrikasta, koska tiesin että on olemassa paljon yksinäisiä lapsia ja vaikka en omia halunnut tehdä niin halusin kuitenkin auttaa jo olemassaolevia."* Venni on valmis alistamaan oman elämänsä maapallon hyvinvoinnin ja yhteisen hyvän vuoksi. *"-- ihan sama miten kovasti haluaisin [lapsia] niin ympäristösyistä se nyt vaan on moraalitonta tehdä lisää ihmisiä kun täällä on ennestäänkin liikaa."* Ajatukseen sisältyvä huoli ja vastuu synnyttävät syyllistävän sävyn, jolla Venni kuvailee maapallosta piittaamattomien ihmisten toimintaa. Venni kohtaa jatkuvasti tilanteita, joissa hänen lapsettomuuden valintaansa kritisoidaan. *"Lapsettomana joudun lähes aina perustelemaan valintani eikä se ole juuri koskaan kuulijaa tyydyttävää."* Hyväntekijänä hän kokee olevansa erilainen. *"Tuntuu välillä että olen jo muutenkin 'liian' erilainen toisten mieleen: en halua lapsia, olen vegaani, -- Vaikka en mitenkään tietoisesti hae erilaisia asioita, ne vain tuntuvat omilta"*. Vaikka muut eivät ymmärrä Vennin valintaa, kokee hän sen itse oikeaksi. *"Se [vapaaehtoinen lapsettomuus] on tuonut paremman omantunnon, koska tiedän, että olen omalta osaltani tehnyt kaikkeni maapallon ympäristöongelmien ratkaisemiseksi."* Venni puhuu kauniisti huonoista oloista pelastusta kaipaavista lapsista mutta rinnastaa muuten lapset aikuisiin kuluttajina ja ympäristön saastuttajina. *"Nyt [ystävien] lapsiuutiset vain masentavat: lisää kuluttajia maapallolle, lisää (muovi)jätettä joka paikkaan, lisää lihan-syöjiä jotka seuraavat massaa eivätkä välitä luonnosta tai eläimistä --"*.

Kerronnan motiivi ja sävy. *Ympäristö- ja altruismitarinoiden* tarinatyyppiin kuuluu kolme kirjoitelmaa: kaksi naisten ja yksi miehen kirjoittama. Kerronnan motiivina toimi halu huolehtia ympäristöstä ja osoittaa, että lapsettomuuden valinta oltiin tehty altruistisista syistä itsekkäiden sijaan. Tarinoissa tuotiin esiin maapallon ylikansoitus, resurssien haaskaus, luonnon saastuminen sekä kulutushysteria, joita yritettiin hillitä vapaaehtoisella lapsettomuudella. Kirjoittajat pitivät lastenhankintaa *"moraalittomana"* (K23) ja vapaaehtoista lapsettomuutta keinona parantaa maapallon hyvinvointia.

Ympäristö- ja altruismitarinoissa esitetty maapallon kestävätilan tilanne ja sen synnyttämät voimakkaat tunteet osoittivat kerronnan huolestuneen sävyn: *"Koen maailman tuskaa --"* (K1). Kirjoittajat kokivat ottaneensa vastuuta yhteisestä hyvästä monien muiden puolesta: *"-- kannan koko pallon murheita harteillani"* (K1). Kuten sitaatti osoitti, huoli ja vastuullisuus ilmenivät usein maapallosta piittaamattomien ihmisten syyllistykseenä. Erityisesti länsimaisten lapsiperheiden vanhempia syyllistettiin epäekologisista valinnoista lapsiperhearjessa, ja siksi heidän velvollisuuksiaan alleviivattiin painokkaasti:

Välillä tekisikin mieli sanoa niille joilla on lapsia että koska toivat lisää kuluttajia/tuhoajia maan päälle, niin heidän pitäisi sitten kaikin voimin muuten auttaa luontoa: kierrättää, ei

käyttää autoa ollenkaan, ei lentomatkailua, ei lihaa ruokavalioon, ei ostele turhia... Mutta usein ne lapsiperheet ovat nimenomaan niitä jotka kuluttavat eniten ja ostelevat uusia juttuja koko ajan. (K6)

Kirjoittajat olivat ottaneet vastuuta maapallon hyvinvoinnista lapsettomuuden valinnallaan, mikä koettiin palkitsevaksi ja omaatuntoa parantavaksi. Myönteiset tunteet valinnasta kertoivat, että valinta oltiin onnistuttu oikeuttamaan itselle.

Identiteetti ja toimijuus. *Ympäristö- ja altruismitarinoiden* kirjoittajat olivat päättäneet lapsettomuudestaan hieman eri aikoihin: yksi kirjoittaja koki lapsettomuuden osaksi identiteettiään jo varhain, mutta kaksi kirjoittajaa teki päätöksensä vasta parikymppisinä. Vaikka kaikkien kirjoittajien vapaaehtoisesti lapseton identiteetti ei osoittautunut Bambergin (2012) mukaisesti muuttumattomaksi suhteessa menneisyyteen, olivat he kaikki ymmärtäneet jo varhain, että eivät haluaisi hankkia biologisia lapsia ja osallistua maapallon ylikansoitukseen. Sen sijaan kirjoittajat olivat pohtineet adoptio- tai sijaisvanhemmuutta, joka pelastaisi jo olemassa olevan lapsen. Tätä ei kuitenkaan oltu tehty, sillä itsetuntemuksen karttuessa kirjoittajat kokivat lapsettomuuden itselleen oikeaksi valinnaksi: *"Miksi en sitten adoptoi sitä kiharatukkaista nappisilmää? Äitiys sitoo. Usein loppuelämäksi. Koen, että minusta on tälle pallolle enemmän hyötyä näin, minuna, ei äitinä"* (K1). Vastuullisuus, altruismi ja oman elämän alistaminen maapallon hyvinvoinnin vuoksi olivatkin keskeiset piirteet, jotka rakensivat *Ympäristö- ja altruismitarinoiden* kirjoittajille hyvän tekijän identiteettiä. Altruismiin viittasivat myös kirjoittajien harjoittama vapaaehtoistyö ja kiinnostus eläinten hyvinvointia kohtaan.

Hyvän tekijöinä kirjoittajat kokivat itsensä erilaisiksi ympäristöstä piittaamattomiin ihmisiin verrattuna. Koska kokemus syntyi vastuullisuudesta ja altruismista, pidettiin erilaisuutta hyvänä asiana. Muiden jatkuva kritiikki lapsettomuuden valinnasta sekä loputon selontekovelvollisuus vahvistivat kirjoittajien erilaisuuden kokemusta. Koska muut eivät useinkaan hyväksyneet selontekoja vaan pitivät vapaaehtoisesti lapsettomia laiskoina, itsekkäinä tai mukavuudenhaluisina, oikeutti hyvän tekijän identiteetti valintaa ja kumosi hedonistisia syytöksiä. Lähipiirissä kirjoittajien valinta oli hyväksytty, ja kaikilla kirjoittajilla oli puoliso, joka jakoi heidän kanssaan samanlaisen arvomaailman.

Ympäristö- ja altruismitarinoiden kirjoittajien toimijuus oli vahvaa ja moraalista. Se sai päämääränsä ympäristönsuojelusta ja altruismista, joiden kautta kirjoittajat suuntasivat, arvioivat ja oikeuttivat omaa ja toisten toimintaa. Siksi moraalinen toimijuus ilmeni erityisesti vertailun kautta: omaa moraalista toimintaa kuvattiin aktiivisilla verbeillä, kuten "olen omalta osaltani tehnyt kaikkeni maapallon ympäristöongelmien ratkaisemiseksi" (K23); "vaikka en omia [lapsia] halunnut tehdä niin halusin kuitenkin auttaa jo olemassaolevia" (K6); "en yksinkertaisesti koe, että minulla on oikeutta lisääntyä" (K1), mutta muiden toimintaa passiivisilla verbeillä, kuten "ei edes halua tietää mitä ympärillä tapahtuu jos se ei kosketa suoraan itseä" (K1); "kaikki tieto mitä on saatavilla helposti niin ohitetaan vain omien mukavuuksien takia" (K6). Vahva ja moraalinen toimijuus näkyi kirjoittajien altruistista tahtoa, päätöksentekoa ja aloitteellisuutta kuvaavista ilmauksista, kuten "en halua pahentaa liikakansoitusta omalla toiminnallani" (K23) ja "siirryin muutama vuosi sitten kasvisruokavalioon ja vuosi sitten ryhdyin vegaaniksi" (K6). Selkeimmin moraalinen toimijuus näkyi pitäytymisessä vanhemmuudesta maapallon hyvinvoinnin vuoksi.

Lapsi-vanhempi -kategoriaparit. *Ympäristö- ja altruismitarinoiden kategoria-analyysissä löydettiin neljä erilaista lapsi-vanhempi -kategoriaparia: pelastusta tarvitseva lapsi – itsekäs biologinen vanhempi, ympäristöä tuhoava lapsi – piittaamaton vanhempi, vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi sekä oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi. Lapsen kategoria määrittyi osassa tarinatyyppin kategoriapareja myönteiseksi ja osassa kielteiseksi, kun taas vanhemman kategoria näyttäytyi pääosin kielteisenä. Altruistista näkökulmaa korosti kategoriapari pelastusta tarvitseva lapsi – itsekäs biologinen vanhempi, jossa lapsi esitettiin adoptio- tai sijaislapsiksi ja asetettiin vastakkain biologisen vanhemman kanssa. Kerronta lapsista oli myönteistä: adoptiolapsi nähtiin ominaisuuksiltaan "tummana, kiharatukkaisena nappisilmänä" (K1) ja sijaislapsi "hyvää kotia kaipaavana raukkana" (K23). Koska adoptio- ja sijaisvanhemmuus pelastaisi lapsen huonoista oloista – mitä pidettiin lapsen oikeutena – näyttäytyi biologisia lapsia haluava vanhempi itsekkäänä: "Se, että näkee omia piirteitä pienessä ihmisessä on varmasti jännää, mutta ei se kyllä riitä minulle syyksi [hankkia biologinen lapsi]" (K6).*

Ympäristönäkökulmaa korosti kategoriapari *ympäristöä tuhoava lapsi – piittaamaton vanhempi*, jossa molemmat kategoriat määrittyivät kielteisiksi. Lisää lapsia ylikansoitettulle maapallolle tuova biologinen vanhempi nähtiin ympäristöstä piittaamattomaksi ja vastuuttomaksi. Vastuuttomuus liitettiin myös vanhemman perhearjen kulutustottumuksiin, joiden nähtiin kuormittavan merkittävästi maapalloa. Siksi vanhemman velvollisuuksista painotettiin erityisesti perhearjen järjestämistä mahdollisimman ekologiseksi. Lapset rinnastettiin aikuisiin ympäristön kuormittajina: lapsi kulutti luonnonvaroja ja lisäsi jätettä. Kirjoittajat kuitenkin korostivat, että lapsia ei tulisi syyttää toiminnastaan, sillä heillä ei vielä ollut kykyjä puuttua maapallon tilanteeseen. Näytti siis siltä, että lapsen kategorialla esiteltiin aikuisten maapalloa tuhoavia toimintoja.

Ympäristö- ja altruismitarinoista löydettiin kaksi kaikille tarinatyypeille yhteistä kategoriaparia eli *vapautta rajoittava lapsi – vastuusiin sidottu vanhempi* sekä *oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi*, joissa lapsi ja vanhempi kategorisoituivat muiden tarinatyypien tapaan (ks. *Vapaustarinat*, s. 31). *Vastuusiin sidottua vanhempaa* tarkasteltiin etenkin resurssien näkökulmasta: vanhemman vastuut vaativat vanhemmalta aikaa, rahaa ja energiaa. *Vapautta rajoittavan lapsen* kokemattomuus ja inhimilliset vahingot, kuten sotkeminen ja esineiden rikkominen, vähensivät vanhemman elämän huolettomuutta mutta opettivat samalla vastuunottoa. Siksi vanhemman velvollisuutena esitettiin *”kannustaminen ja asioiden opettaminen sataan kertaan, kärsivällisesti”* (K23). *Oikeutettu lapsi* esitettiin adoptio- tai sijaislapsena, jolla oli oikeus elämän hyviin lähtökohtiin. Vanhemmuus nähtiin *”arvokkaana asiana, joka ansaitsee tulla hoidetuksi joko kunnolla tai ei ollenkaan”* (K23), mikä korosti vanhemman velvollisuuksia.

3.4 Selviytymistarinat

Mitjan tarina: Vapaaehtoinen lapsettomuus on tuonut mahdollisuuden läpikäydä vaikea menneisyys

Mitja varttui yhden vanhemman perheessä, joten hänelle ei syntynyt *”sellaista koherenttia kuvaa perheestä, tai siitä, millaiseksi perhe yleensä yhteiskunnassamme määritellään”*. Isän puuttuessa lastenhoito jäi yksin Mitjan äidille, jota Mitja koki velvollisuudekseen auttaa. *”Vastuun ottaminen tehtävästä mikä ei kuulunut minulle, mutta tein siitä huolimatta -- alkoi tämän viiden vuoden aikana muuttua turhautuneisuudeksi ja pettyneisyydeksi.”* Intensiivinen hoivaaminen oli nuorelle Mitjalle raskasta, ja hän pohtikin, että ei ehkä aikuisena haluaisi omia lapsia. Mitjan

aikuistuessaa alkoi kumppanin etsintä. *"-- en löytänyt parikymppisenä pitkää loppuelämän suhdetta. Ensin toki halusin naimisiin ym. ennenkuin kakaroita."* Puuttuva kumppani oli iso takaisu, mikä yhdessä raskaiden nuoruuden kokemusten kanssa lamautti ja katkeroi Mitjaa. Mitja jatkoi elämäänsä tarkkaillen lapsiperheitä ympärillään ja huomasi näkevänsä *"huutoa, melskettä, ympäriinsä juoksentelua, kakaroita jotka pienestä varresta huolimatta haistattelevat vanhemmilleen"*. Pohdittuaan, mitä elämältään haluaisi, Mitja ymmärsi, että lapsiperhe-elämä ei vastannut hänen toiveitaan. Hän päätyi valitsemaan lapsettomuuden.

Nyt Mitja kokee, että vapaamman elämäntavan lisäksi lapsettomuuden valinta on tuontu mahdollisuuden läpikäydä vaikea menneisyys. *"-- valinta on kuitenkin laskenut harteiltani ison taakan. Voin nyt rauhassa miettiä ja luoda nykyistä elämäni."* Mitja suhtautuu nykyhetkeen toiveikkaasti, mutta menneisyyden muistelu kirvoittaa edelleen surua ja katkeruutta. Lisäksi toiveikkautta varjostaa yksinäisyyden kokemus: Mitjalla ei ole kumppania, ja kaverisuhteet etäännyvät. *"-- kavereistani moni on perheellistynyt tai monen haaveena on jollain aikavälillä hankkia lapsia. Olen huomannut yhteydenpidon puolin ja toisin vähentyneen heidän kanssaan tästä johtuen, ja pelkona on yksin jäämisen ja hylätyksi tulemisen tunne."* Mitja kokee, että muut pitävät vapaaehtoisesti lapsettomia erilaisina. *"Vaikka yhteiskunta individualisoituu ja elämäntavat- ja tyylit monipuolistuvat, on vapaaehtoisesti lapsettomilla mielestäni edelleen jonkinlainen muukalaisen leima."* Kuitenkin Mitja itse kohtaa vain harvoin tilanteita, joissa joutuisi perustelemaan lapsettomuuden valintaansa muille.

Kerronnan motiivi ja sävy. *Selviytymistarinoiden* tarinatyyppeihin kuului kahdeksan kirjoitelmaa: viisi naisten ja kolme miesten kirjoittamaa. Tarinoita yhdisti se, että päätös lapsettomuudesta oltiin tehty haastavien kokemusten kontekstissa, joita olivat traumaattiset lapsuudenkokemukset, aikuiselämän haasteet sekä terveysongelmat. Kerronnan motiivina toimi kirjoittajien halu kertoa lapsettomuuden valintaan johtaneista haastavista kokemuksista sekä niistä selviytymisestä.

Traumaattisista lapsuudenkokemuksista mainittiin narsistinen vanhempi, riitaisa lapsuudenperhe, sirpaleinen kuva perheestä, vanhemmuuden roolimallin puuttuminen sekä kiusatuksi joutuminen, joista kertoi kuusi kirjoittajaa. Kiusatuksi joutunut kirjoittaja liitti kiusaamiskokemukset haluttomuuteen olla tekemisissä lasten kanssa: *"-- aikuisena paha olo pyrkii jollakin tapaa ulos. Varmaankin se näkyy siinä, että en halua olla tekemisissä lasten, tai tietyn tyyppisten aikuisten kanssa"* (K11). Aikuiselämän haasteista mainittiin kumppanin puuttuminen, rahavaikeudet sekä itsensä onnettomaksi kokeminen, joista kertoi viisi kirjoittajaa. Onnettomaksi itsensä kokenut kirjoittaja ei halunnut tuoda lapsia *"jatkuvan kiireen ja huolen ilmapiiriin"* (K14), jossa ei voisi tarjota heille onnellista lapsuutta. Vaikka sekä lapsena että aikuisena kohdatut haasteet olivat edesauttaneet lapsettomuuden valintaa, korostettiin niiden rinnalla myös omaa haluttomuutta hankkia lapsia.

Viisi kirjoittajaa kertoi terveysongelmista, jotka joko estivät tai heikensivät mahdollisuutta saada lapsia tai sisälsivät mahdollisuuden niiden periytymisestä. Sairauksien rinnalla korostettiin omaa haluttomuutta tulla vanhemmaksi, mikä

näkyi esimerkiksi kerrottaessa sairauden diagnosoinnista: *"-- minusta tuntui että luontoäiti oli valmistellut minua henkisesti asiaan jo kauan aikaa, eikä minusta tuntunut mitään. Koska en koskaan ollutkaan ajatellut olevani [vanhempi] niin ei asia minua hetkauttanut"* (K12). Koska osa sairauksista kertoneista kirjoittajista oli pohtinut tai jopa tehnyt päätöksen lapsettomuudesta jo ennen sairauden diagnosoimista, näytti oma haluttomuus hankkia lapsia merkitsevän päätöksessä sairautta enemmän.

Haastavien kokemusten kuvaamisen lisäksi kirjoittajat osoittivat selviytyneensä haasteista kertomalla vapaaehtoisesta lapsettomuudestaan nykyhetkessä. Tämä loi kerronnan sävyyn käännekohdan. Haastavista kokemuksista kerrottiin surumielisesti, joskus myös katkerasti, sillä kirjoittajat kokivat, että eivät olleet voineet vaikuttaa niihin: *"-- minä en aloittanut kiusaamista, vaan olin enemmänkin uhri"* (K11). Nykyhetkessä lapsettomuuden valintaan suhtauduttiin toiveikkaasti, sillä se oli tuonut mahdollisuuden esimerkiksi keskittyä omaan elämään ja käsitellä menneisyyttä: *"Minulla on ollut aikaa läpikäydä kipeä lapsuus"* (K3).

Identiteetti ja toimijuus. Myös identiteetti- ja toimijuuskerronta muuttui *Selviytymistarinoiden* käännekohdassa. Haastavien kokemusten aikaista omaa toimintaa kuvattiin usein passiivi- ja konditionaalimuotoisilla verbeillä: *"eli ei löytynyt puolisoa kenen kans mennä naimisiin, ni ei voinu alkaa kakaroita miettimään"* (K10); *"olisin vain halunnut tulla hyöäksytyksi, ja kohdelluksi, niin kuin kaikki muutkin"* (K11). Oma toimijuus esitettiin riippuvaiseksi olosuhteista ja muista ihmisistä: *"en voisi itse kuvitella olevani onnellinen ilman parisuhdetta"* (K22); *"toisen [sisaruseni] lapsiin en ole ollut yhteyksissä kiitos [vanhempani] mahdottomuuden, joka on monet sukusiteet katkonut jo aikoja sitten"* (K3), *"nämä 1-2 luokan [kiusaaja]kovispoikaa riittivät pilaamaan nämä muutamat lapsuusvuoteni"* (K11); *"sairauteni on riistänyt minulta osan vapaaehtoisuudestani"* (K15). Näistä syistä kirjoittajien toimijuus ilmeni heikkona ja alistavana, mikä rakensi heille olosuhteiden uhrin identiteettiä.

Kerronnan käännekohdassa siirryttiin kuvaamaan vapaaehtoista lapsettomuutta nykyhetkessä. Haasteiden työstäminen ja vapaaehtoiseen lapsettomuuteen sopeutuminen osoittivat kirjoittajien vahvistuvaa toimijuutta ja rakensivat heille sopeutujan identiteettiä. Tämä ilmeni uudesta asenteesta lapsettomuutta kohtaan: *"ympärillämme pyörii lapsosia silloin kun itse sitä haluamme"* (K12); *"oma*

uravalinta, ystäväpiiri ja harrastaminen voivat olla etusijalla, mikä on todella rauhoittavaa kaiken kiireen keskellä” (K14); “-- vapaaehtoinen lapsettomuus on tuonut elämäni itsemääräämisoikeutta, mahdollisuuksia, erinomaisen elämänlaadun sairauksistani huolimatta” (K15). Osalle sopeutuminen oli haastavien kokemusten sisäistä työstöä: “voin nyt rauhassa miettiä ja luoda nykyistä elämäni” (K14); “minulla on ollut aikaa läpikäydä kipeä lapsuus” (K3). Toiveikkuutta ja sopeutumista varjosti “muukalaisen leima” (K22), jonka kirjoittajat kokivat saaneensa muilta vapaaehtoisen lapsettomuutensa vuoksi. He vertasivat itseään sekä lähipiirissään että yhteiskunnan tasolla niihin, joilla oli lapsia tai jotka joskus halusivat lapsia, ja kokivat itsensä erilaisiksi, ulkopuolisiksi ja yksinäisiksi. Silti vain harva kirjoittaja kertoi joutuvansa perustelemaan lapsettomuuden valintaansa muille.

Kirjoittajat olivat tehneet päätöksen lapsettomuudesta eri aikoihin: kolme kirjoittajaa kertoi tienneensä aina, että ei haluaisi lapsia, yksi ymmärsi sen teini-iässä ja kolme aikuisina. Yksi kirjoittaja ei pitänyt päätöstään lopullisena, mutta ei toisaalta kertonut ikinä haaveilleensa vanhemmuudestaan. Päätöksen ajankohdasta riippumatta haastavat kokemukset olivat edesauttaneet sen tekemistä. Vaikka kirjoittajat kokivat itsensä vapaaehtoisesti lapsettomiksi, oli osassa päätöksiä viitteitä väliaikaisesta ja ei-toivotusta lapsettomuudesta. Näistä syistä *Selviytymistarinat* voitiin nähdä Allenin ja Wilesin (2013) mukaisina *childless by circumstances* -tarinoina. Suurin osa kirjoittajista oli omaksunut vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettinsä haastavia kokemuksia käsitellessään ja sopeutuessaan lapsettomuuteensa. Myös lapsettomuuden osaksi identiteettiään aina kokeneet kirjoittajat joutuivat pohtimaan identiteettiään uudelleen haasteiden vuoksi:

Olen ensisijaisesti vapaaehtoisesti lapseton, ja toissijaisesti vasten tahtoani lapseton. Järjestys on selkeä, sillä [sairauden] paljastuessa olin tiedostanut jo [parikymmentä] vuotta elämästäni hyvin väkevästi, etten halua lapsia. -- Olisi merkittävästi helpompaa olla joko vella, joka voi saada lapsia, mutta täysin itsenäisesti päättää, ettei niitä hanki, tai toisaalta henkilö, joka kivuliaan paljon kaipaakaan lasta, muttei voi sellaista saada. Koen, että sairauteni on riistänyt minulta osan vapaaehtoisuudesta -- (K15)

Täten *Selviytymistarinoiden* kirjoittajien vapaaehtoisesti lapsettomasta identiteetistä tunnistettiin vain vähän Bambergin (2012) mukaista ajallista pysyvyyttä.

Lapsi-vanhempi -kategoriaparit. *Selviytymistarinoiden* kategoria-analyyseissä löydettiin viisi erilaista lapsi-vanhempi -kategoriaparia: *häiritsevä lapsi –*

kasvatuksessa epäonnistunut vanhempi, ällöttävä lapsi – ällöttävä vanhemmuus, kiehtova lapsi – arvokas vanhemmuus, vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi sekä oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi. Kategoriaparien runsaus osoitti, että lapset ja vanhemmuus nähtiin hyvin ristiriitaisina tarinatyypin sisällä, minkä vuoksi kerronta vaihteli myönteisestä kielteiseen. Haastavat kokemukset muo-vasivat merkityksiä: erimerkiksi rahavaikeuksia kohdannut kirjoittaja koki lapset taloudelliseksi rasitteeksi, kun taas lapsuudessaan kiusatuksi joutunut kirjoittaja liitti lapsiin ”primitiivisiä piirteitä” (K11) eli sivistymättömyyden, joka synnytti kiusaamista. Lisäksi eriäviä näkemyksiä osoittivat lapsien runsaat nimitykset, kuten *kakara, kersa, pentu, mukula, tenava* ja *lapsonen*.

Keskeinen kategoriapari oli *häiritsevä lapsi – kasvatuksessa epäonnistunut vanhempi*, jossa molemmat kategoriat määrittyivät kielteisiksi. Lapsen ei-toivotuista, häiriötä aiheuttavista toiminnoista mainittiin metelöinti, riehuminen, tottelemattomuus, tappelu ja kiusaaminen, joita pidettiin osoituksena vanhemman kyvyttömyydestä tarjota lapselle kunnon kasvatusta ja rajat. Siksi vanhemmuuteen toivottiin kouluttautumista. Häiriötä aiheuttavat toiminnot liitettiin myös nuoriin: ”*Ihan, kuin ei riittäisi, että ensin huudetaan, pompitaan, ajetaan pyörillä myös naapurin pihalla, sitten teini-iässä alkaa autoilla, tai mopoilla rällääminen*” (K11).

Selviytymistarinoissa lapsi ja vanhempi kategorisoitiin muita tarinatyyppejä useammin biologisten määreiden kautta, mistä muodostui kategoriapari *ällättävä lapsi – ällöttävä vanhemmuus*. Ällöttävyys yhdistettiin lapsen kategorian biologisiin ominaisuuksiin: lapsi nähtiin ”*rääkyvänä ja kakkavana*” (K10). Vanhemmuuden ällöttävyys liitettiin äidin kategorian biologisiin toimintoihin eli raskauteen, synnytykseen ja imetykseen, joita kohtaan naiskirjoittajat kokivat voimakasta inhoa. Lisäksi vanhemmuudesta tuotiin esiin ”*kehon ja mielen rappeutuminen*” (K21) erityisesti niissä tarinoissa, joiden kirjoittajilla oli taustallaan terveysongelmia.

Myönteinen kerronta tuli esiin kategoriaparissa *kiehtova lapsi – arvokas vanhemmuus*, joka korostui erityisesti niissä tarinoissa, joiden kirjoittajilla ei ollut biologisia edellytyksiä saada lapsia. Lapsiin liitettiin hyvin myönteisiä ominaisuuksia: heidät nähtiin ”*hupaisina, suloisina ja pieninä neroina*” (K12), joiden kanssa oli mukava viettää aikaa, sekä ”*kiehtovina ilmiöinä*” (K15), jotka ovat täynnä odotusta

ja innokkuutta oppia uutta. Koska lapsi kategorisoitui myönteiseksi, myös vanhemmuuteen liitettiin myönteisiä määreitä: *”Vanhemmuus on minusta arvokas asia, joka on synnynnäinen luonteenpiirre tai ympäristötekijöiden luoma etuoikeus. Vaikka tilanne lapsen saamiselle ei olisi ideaalinen, niin se siirtyy elämän tärkeimmäksi asiaksi”* (K14). Vanhemmuus nähtiin etuoikeutena, arvokkaana ja elämää rikastuttavana, koska se toi yksilölle lämpöä ja turvan tunnetta.

Myös *Selviytymistarinoista* löydettiin kaksi kaikille tarinatyypeille yhteistä kategoriaparia eli *vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi* sekä *oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi*, joissa lapsi ja vanhempi kategorisoituivat muiden tarinatyypien tapaan (ks. *Vapaustarinat*, s. 31). Kategoriapareista ensimmäinen sisälsi hyvin kärkäästä kerrontaa: *”Minusta kakarat pilaavat elämän, joutuu juuttua paikalleen”* (K10). Koska vanhemmuuteen liittyi lukuisia vastuita, oli vanhemmillä velvollisuus harkita tarkkaan lasten hankkimista. Kirjoittajat kertoivatkin monista tuntemistaan vanhemmista, jotka olivat hankkineet lapsia ymmärtämättä vanhemmalta vaaditun sitoutumisen ja vastuunoton intensiteettiä. Vanhemman toiminnoista mainittiin opetus, kasvatus, roolimallina toiminen sekä välittäminen. Terveysongelmia kohdanneet kirjoittajat toivat *velvoitetun vanhemman* kategoriaan terveysnäkökulman: lasta ei tule hankkia, jos vanhemman oma terveydentila voi estää lapselta hyvän elämän lähtökohtien toteutumisen.

4 POHDINTA

4.1 Vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta ja identiteetin rakentaminen

Tässä narratiivisessa tutkielmassa selvitettiin, millaisena lapsettomuuden valinnat kertovat vapaaehtoisen lapsettomuutensa ja identiteettinsä sekä millaisiksi lapsi ja vanhemmuus kategorisoituvat heidän tarinoissaan. Tarinoista rakennettiin tarinatyyppianalyysillä neljä erilaista tarinatyyppiä kerronnan motiivin ja sävyn sekä identiteetti- ja toimijuuskerronnan erojen avulla. Tarinatyyppit nimettiin *Vapaustarinoiksi*, *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiksi*, *Ympäristö- ja altruismitarinoiksi* sekä *Selviytymistarinoiksi*. Lapsiin ja vanhemmuuteen liitettyjä merkityksiä tutkittiin tarinatyypeittäin lapsi-vanhempi -kategoriaparien avulla.

Vapaustarinoiden kirjoittajat pyrkivät lapsettomuuden valinnallaan sekä vapautteen vanhemmuuden velvollisuuksista, että vapautteen tehdä itselle tärkeitä asioita lapsiperhe-elämän tavoittelun sijaan, mikä mukaili Petersonin (2015) vapauspuheen jakoa riski- ja vapausdiskurssiin. Kirjoittajat irrottautuivat kulttuurisena normina pidetystä lapsenhankinnan tavoittelusta ja rakensivat Beck ja Beck-Gernsheimin (2002) mukaista individualistista *tee-se-itse-identiteettiä*, mikä loi kerrontaan helpottuneen sävyn. Itsenäistä tahtoa ja omannäköisen elämän rakentamista korostava kerronta osoitti kirjoittajien vahvan toimijuuden. Vaikka kirjoittajat suhtautuivat aiempien tutkimusten tapaan lapsiin ja vanhemmuuteen välinpitämättömästi (esim. Avison & Furnham 2015; Park 2005), he arvostivat vanhemmuutta eivätkä kokeneet lapsia kohtaan voimakkaita kielteisiä tunteita.

Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden kirjoittajat kritisoivat yhteiskunnan lapsenhankintaa koskevia normeja etenkin sukupuolinäkökulmasta. Naiskirjoittajat eivät halunneet alistua pronatalistisiin naisen ja äidin rooleihin, vaan osoittivat Gillespien (2003) tutkimuksen tapaan rakentavansa feminiinisen identiteettinsä irrallaan äitiydestä. He korostivat naisten lapsenhankinnan oikeudenmukaisuutta eli oikeutta olla hankkimatta lapsia (ks. Luna & Luker 2013). Mieskirjoittaja kritisoi sitä, että yhteiskunnan normeja noudatetaan oman tahdon

kustannuksella. Kirjoittajien vahva toimijuus ilmeni yhteiskunnan normeja vastustavana päätöksentekona ja aloitteellisuutena, kuten sterilisaatioon hakeutumisena ja keskustelunavauksina lapsettomuuden valinnasta. Tämä loi heille normeihin alistumattoman identiteetin sekä kerrontaan voimaantuneen ja julistavan sävyn. Naiskirjoittajien lapsettomuuden valintaa kritisoitiin runsaasti toisin kuin mieskirjoittajan, mikä tuki Agrillon ja Nelinin (2008) sekä Parkin (2002) havainnot siitä, että vanhemmuutta ei liitetä yhtä vahvasti mieheyteen kuin naiseuteen. Lapsi ja vanhemmuus kategorisoituivat hyvin kielteisiksi, ja etenkin yhteiskunnan äitiyteen liittämät velvollisuudet, kuten perheen vuoksi uhrautuminen, saivat Gillespien (2003) tutkimuksen tapaan naiskirjoittajilta runsaasti kritiikkiä.

Ympäristö- ja altruismitarinoiden kirjoittajat halusivat huolehtia ympäristöstä ja osoittaa lapsettomuuden valinnalleen altruistisia syitä (ks. Forsberg & Nätkin 2016; Park 2005). Ympäristöpohdinta loi kerrontaan huolestuneen ja vastuullisen sävyn, joka näkyi kirjoittajien oman hyvän tekijän identiteetin esittelyinä ja ympäristöstä piittaamattomien ihmisten syyllistykseenä. Kirjoittajien vahva toimijuus ilmeni moraalisenä ”oikein” tekemisen korostamisena ja sai päämääränsä ympäristönsuojelusta ja altruismista. Kirjoittajat loivat Morisonin ja kollegoiden (2016) mukaisella *lapsettomuuden valinnan skriptillä* kuvaa vapaaehtoisesti lapsettomista vastuullisina päätöksentekijöinä ja omaa hyvän tekijän identiteettiä, joilla lapsettomuuden valinnan kritiikkiin vastattiin. Lapsi kategorisoitui eri tavoin sen mukaan, kuvattiinko adoptio- ja sijaislapsia vai lapsia yleisesti: ensimmäisistä puhuttiin kauniisti ja jälkimmäiset rinnastettiin aikuisiin ympäristön kuormittajina. Vanhempi kategorisoitiin itsekkääksi ja ympäristöstä piittaamattomaksi.

Selviytymistarinat tukivat aiempien tutkimusten havaintoa siitä, että lapsettomuuden valintaan vaikuttavat yksilön toimijuuden rinnalla haastavat elämäkokemukset ja olosuhteet (esim. Allen & Wiles 2013; Avison & Furnham 2015; Settle & Brumley 2014). Siksi *Selviytymistarinat* voitiin nähdä Allenin ja Wilesin (2013) mainitsemina *childless by circumstances* -tarinoina, joilla kerrottiin sekä valintaan johtaneista haasteista, että haasteista selviytymisestä. Kaksiosainen motiivi loi kerrontaan käännekohdan, jossa sävy-, identiteetti- ja toimijuuskerronta muuttuivat: Kohdatuista haasteista kerrottiin surumielisesti ja katkerasti, mikä

osoitti kirjoittajien alistuvan toimijuuden ja olosuhteiden uhrin identiteetin. Haasteista selviytymisestä ja lapsettomuuden valintaan sopeutumisesta kerrottiin toiveikkaasti, mikä vahvisti kirjoittajien toimijuutta ja loi heille sopeutujan identiteetin. Moni kirjoittaja peilasi lapsettomuuden valintaansa Haysin (1996) esittämään intensiiviseen vanhemmuuteen ja koki, että ei voisi tarjota lapselle riittävän hyvää kasvatusta, kotia tai geenejä. Lapsi ja vanhempi kategorisoituivat ristiriitaisiksi: toisaalta kielteisiksi, esimerkiksi ällöttäviksi, ja toisaalta kiehtoviksi ja arvokkaiksi. Erityisesti korostui näkemys siitä, että lasten jatkuva häiriön aiheuttaminen oli seurausta vanhemman epäonnistuneesta kasvatuksesta.

Tarinatyyppien kerronnallisista piirteistä löytyi sekä eroja että samankaltaisuutta. *Vapaustarinat*, *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinat* sekä *Ympäristö- ja altruismitarinat* muistuttivat toisiaan kirjoittajien vahvan toimijuuden näkökulmasta, kun taas *Selviytymistarinoiden* kirjoittajien heikko toimijuus ei vahvistumisestaan huolimatta saavuttanut samaa tasoa. *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoissa* sekä *Ympäristö- ja altruismitarinoissa* painottui kerronnan moraalisuus, joka syntyi sekä kirjoittajien vertailusta oman ”oikein” toimimisen ja vanhempien ”väärin” toimimisen välillä, että runsaista selonteoista, joilla vastattiin jatkuvaan kritiikkiin lapsettomuuden valinnasta. Vaikka myös *Vapaustarinoiden* kirjoittajat vertasivat itseään vanhempiin, ei vertailu ollut moraalista, vaan sillä osoitettiin vain lapsiperhe-elämän epäsopivuus itselle. Myöskään tarvetta selonteolle ei ollut, sillä heidän valintaansa kritisoitiin harvoin. *Selviytymistarinoiden* haastavien kokemusten surumielinen kerronta ja kirjoittajien alistuva toimijuus taas olivat vastakohtia *Vapaustarinoiden* helpottuneelle sävyille ja *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden* vahvalle vastustavalle toimijuudelle.

Se, miten ja milloin lapsettomuus oltiin valittu, vaihteli sekä tarinatyyppien välillä että sisällä. *Normien kyseenalaistamisen ja kannanoton tarinoiden* kirjoittajat olivat Settlen ja Brumleyn (2014) mukaisia *varmoja päättäjiä*, jotka joko kokivat aina tienneensä, että eivät halua lapsia, tai jotka olivat tehneet valinnan varhain. *Ympäristö- ja altruismitarinoiden* kirjoittajissa oli Settlen ja Brumleyn (2014) mukaisesti sekä *varmoja päättäjiä* että *aktiiviseen valintaan ajelehtineita*, jotka esittivät valintansa lopulliseksi sen ajankohdasta riippumatta. Normien kyseenalaistamisen

ja ympäristönsuojelun kaltaiset periaatteelliset motiivit näyttivätkin luovan lapsettomuuden valinnalle vakaan pohjan ja vakiinnuttavan kirjoittajien vapaaehtoisesti lapsetonta identiteettiä (ks. Bamberg 2012). *Vapaustarinoissa* ja *Selviytymistarinoissa* valintaprosessit olivat vaihtelevampia: molemmista tarinatyypeistä löytyi *varmoja päättäjiä* ja *aktiiviseen valintaan ajelehtineita* sekä sellaisia kirjoittajia, jotka kokivat epävarmuutta valintansa lopullisuudesta. Lisäksi muutama *Selviytymistarinan* kirjoittaja näyttäytyi Settlen ja Brumleyn (2014) mukaisena *hyväksyjänä* korostaessaan sopivien lapsenhankinnan olosuhteiden puuttumisen vaikutusta valintaan oman toimijuutensa rinnalla. Täten *Vapaustarinoiden* ja *Selviytymistarinoiden* kirjoittajien vapaaehtoisesti lapsettomasta identiteetistä tunnistettiin vain vähän Bambergin (2012) mukaista ajallista pysyvyyttä.

Tarinatyypeille ominaisten lapsi–vanhempi -kategoriaparien rinnalla kustakin tyyppistä tunnistettiin *vapautta rajoittava lapsi – vastuisiin sidottu vanhempi/äiti* sekä *oikeutettu lapsi – velvoitettu vanhempi*. Täten lapsiin liitettiin vapauden rajoittuminen ja oikeudet ja vanhemmuuteen vastuut ja velvollisuudet tarinatyyppistä riippumatta. Vapaus, vastuut ja velvollisuudet korostuvat myös aiemmissa vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksissa (esim. Avison & Furnham 2015; Dal Ben 2017; Gillespie 2003; Park 2005; Peterson 2015; Settle & Brumley 2014), mikä tämän tutkielman tulosten rinnalla osoitti, että lapset ja vanhemmuus koetaan esteiksi omannäköiselle ja mielekkäälle elämäntavalle. Kaikista tarinatyypeistä tunnistetut lasten oikeudet ja vanhemman velvollisuudet korostivat länsimaista lapsikeskeisyyden normia, joka ilmenee aina kasvatus- ja päätöksenteon käytänteistä YK:n laatimaan Lapsen oikeuksien sopimukseen (Lapsen oikeudet 2018). Kiinnostavaa oli se, että satunnaisia myönteisiä mainintoja lukuun ottamatta lapsen ja vanhemman kategorioista tuotiin esiin pääosin kielteisiä määreitä kaikissa tarinatyypeissä. Näyttikin siltä, että lapsista ja vanhemmuudesta luotu kielteinen kuva sai tutkielman vapaaehtoisesti lapsettomat pitäytymään lastenhankinnasta.

Naiset ja miehet kertoivat vapaaehtoisesta lapsettomuudesta hieman eri tavoin. Lähes puolet aineiston miesten tarinoista sijoittui *Vapaustarinoihin*, mikä osoitti miesten pohtivan lapsettomuuden valintaa erityisesti vapauden näkökulmasta. Tätä tukevat myös aiemmat tutkimukset, joiden mukaan monet miesten

lapsettomuuden valinnan motiivit liittyvät vapauteen tehdä ja toisaalta olla tekevä eri asioita (esim. Blackstone & Stewart 2016; Lunneborg 2000; Park 2005). Naiset kritisoivat yhteiskunnan lapsenhankinnan normeja enemmän kuin miehet, sillä vain yksi mies kirjoitti tarinansa tästä näkökulmasta. Tätä selittänee se, että kyseiset normit luovat etenkin naisten lastenhankinnalle ja sitä koskeville pohdinnoille sovinnaisuuden rajat (ks. Gillespie 2003; Meyers 2001), joiden sukupuolista epätasa-arvoa naiset halusivat kritisoida. Parkin (2005) mukaan naiset pohtivat lapsettomuuden valintaansa miehiä useammin ympäristö- ja altruistista syistä, mutta tässä tutkielmassa naiset ja miehet toivat esiin nämä pohdinnat tasavertaisesti. *Selviytymistarinoiden* mieskirjoittajat kertoivat etenkin lapsuudenperheeseen liittyneistä haasteista ja naiskirjoittajat terveysongelmista.

Kiinnostavaa oli se, että miehet kertoivat naisia myönteisemmin lapsista ja liittivät niihin vain harvoin hyvin kielteisiä merkityksiä. Sen sijaan vanhemmuuden miehet kategorisoivat pääosin kielteiseksi, kuten epäkiinnostavaksi ja itselle epäsopivaksi. Äärikielteinen kerronta sekä lapsista että vanhemmuudesta oli peräisin naisten tarinoista, mutta sen rinnalla näkyivät myös hyvin myönteiset merkitykset. Koska kiinnostus vanhemmuuteen ja lasten hoivaamiseen liitetään etenkin naiseuteen (Gillespie 2003; Meyers 2001; Park 2002), odotetaan naisilta myönteistä suhtautumista lapsiin ja vanhemmuuteen. Onkin mahdollista, että naiset halusivat paljastaa yhteiskunnan sopimattomiksi määrittelemät ajatuksensa lapsista ja vanhemmuudesta kerrankin rehellisesti ja kaunistelematta, sillä kokivat kirjoitelman tarjoavan siihen turvallisen mahdollisuuden.

Vaikka valittujen kerronnallisten piirteiden kokonaisuus erotti tarinatyyppit toisistaan, oli tyypeissä myös samankaltaisuutta. Etenkin vapauspuhe näkyi kaikissa tarinatyypeissä, mutta myös yhteiskunnan normien ja ympäristön tilanteen pohdintaa sisältyi kaikkiin tyyppeihin. Kyseiset teemat kuitenkin korostuivat selvimmin niitä vastaavissa tarinatyypeissä. *Selviytymistarinat* oli tarinatyypeistä vaihtelevin, sillä kirjoittajien erilaiset haastavat kokemukset ohjasivat kerronnan lukuisiin eri aiheisiin aina perhe- ja parisuhteista työmarkkinoihin ja sairauksiin. Vaikka tarinat kussakin tarinatyyppissä olivat kerronnallisilta piirteiltään samankaltaisia, olivat ne samalla yksilöllisiä, sillä kirjoittajat lähestyivät vapaaehtoista

lapsettomuutta omista lähtökohdistaan (ks. Hänninen 2015). Siksi tarinat sekä sisälsivät sellaista kerrontaa, jota missään toisessa tarinassa ei ollut, että painottivat tarinatyyppejensä kerronnallisia piirteitä eri tavoin.

Tutkielma vahvisti aiempien tutkimusten havaintoa valinnan käsitteen ongelmallisuudesta vapaaehtoisen lapsettomuuden yhteydessä (esim. Allen & Wiles 2013; DeOllos & Kapinus 2002; Letherby 2002). Valinta merkitsi kirjoittajille eri asioita: Osa koki, että ei ollut koskaan tehnyt erityistä valintaa lapsettomuudesta vaan piti sitä synnynnäisenä osana identiteettiään. Osa oli kohdannut haasteita, jotka heikensivät mahdollisuutta valita lapsettomuus itsenäisesti, mikä synnytti hämmennystä identiteetistä. Osaan valinnoista näytti ulospäin liittyvän ei-toivotun tai väliaikaisen lapsettomuuden piirteitä, mutta kirjoittajat itse kokivat lapsettomuutensa valituksi. Nämä havainnot osoittivat aiempien tutkimusten tapaan, että rajat lapsettomuuden eri muotojen välillä eivät ole yksiselitteiset (esim. Allen & Wiles 2013; Jeffries & Konnert 2002; Letherby 2002; Rotkirch ym. 2017). Lisäksi valinta oli erilainen naisille ja miehille: prontalistiset normit muovasivat etenkin naisten pohdintoja lapsettomuuden valinnasta (ks. Gillespie 2003; Meyers 2001). Myös hedelmällisyys, joka naisilla laskee miehiä varhaisemmin, pakottaa naiset päättämään lapsenhankinnasta miehiä aiemmin. Lapsenhankintaa koskevia valintoja ei siis koskaan tehdä täysin itsenäisesti, vaan yhteiskunnalliset ja kulttuuriset normit ja ihanteet, biologiset tekijät sekä sosiaaliset suhteet rajoittavat ja mahdollistavat yksilöiden valintoja eri tavoin (Meyers 2001; Sevón 2011).

Vaikka individualismi on mahdollistanut yksilölliset elämäntavat ja -valinnat, osoitti tutkielma, että pronatalismin ideologia on yhä voimissaan ja muoaa etenkin naisten ajatuksia lastenhankinnasta. Pronatalismiin ei silti alistuttu passiivisesti, vaan sitä vastustettiin lapsenhankinnan oikeuksilla (ks. Luna & Luker 2013). Lapsettomuuden valinta loi etenkin naisille stigmoja, kuten aiemmissä tutkimuksissa esitetyn lapsivihaajan stigman (ks. Peterson 2015; Taylor 2003), joka tässä tutkielmassa osoittautui aiheettomaksi: kirjoittajat eivät ilmaisseet vihaavansa lapsia. Lapsi kyllä kategorisoitiin pääosin kielteisesti, mikä kirjoitelmien valossa selittyi pikemminkin sillä, että lapsettomuuden valinneet heijastivat lapsiin kielteisiä tunteita muiden jatkuvan syyllistyneen ja painostuksen vuoksi.

Aineiston runsas vapauspuhe todisti, että vanhemmuus mielletään monella tapaa Haysin (1996) esittelemän intensiivisen vanhemmuuden kaltaiseksi: lapsikeskeiseksi sekä emotionaalista, ajallista ja rahallista panostusta vaativaksi. Tällaisen vanhemmuuden ei koeta sopivan elämäntapaan, jossa halutaan panostaa itselle tärkeisiin asioihin, kuten harrastuksiin tai ihmissuhteisiin. Intensiivisen vanhemmuuden ideaali näyttääkin luovan vanhemmuudesta liioitellun ankaran kuvan, ja siksi siihen liitetään monia kielteisiä merkityksiä – eikä vain vapaaehtoisesti lapsettomien toimesta. Esimerkiksi vuoden 2017 perhebarometrissa (Rotkirch ym. 2017) nuoret aikuiset kavahtivat ”kiukkuisia pikkulasten vanhempia”, ”prismaperheiden hektistä lapsiperhearkea” ja median esittämiä ”supervanhempia”, mikä niin ikään kategorisoi vanhemmuuden kielteiseksi. Syntyvyyden laskun ja siitä kumpuavan ”huolipuheen” näkökulmasta lasten ja vanhemmuuden näkeminen riskeinä, velvoitteina ja esteinä saavat pohtimaan, miten lapset ja vanhemmuus tulisi yhteiskunnassa esittää, jotta niistä syntyisi myönteisempi kuva.

4.2 Tutkimuksen arviointi

Kirjoituspyyntö osoittautui tarkoituksenmukaiseksi tavaksi kerätä tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, ja sillä saatiin hankittua varsin runsas ja monipuolinen aineisto. Kirjoituspyynnön apukysymykset olivat onnistuneet ja synnyttivät tutkimuskysymysten kannalta olennaista kerrontaa. Suurin osa kirjoittajista käytti apukysymyksiä kerrontansa tukena, mutta moni kertoi myös sellaisista kokemuksista, joita apukysymyksissä ei tiedusteltu. Siksi aineistosta muodostui yllättävä ja tarinoista kirjoittajien itsensä näköisiä (ks. May 2008). Osa kirjoittajista koki apukysymyksen lapsettomuuden valinnasta kuvaavaan huonosti omaa tilannettaan, sillä lapsettomuudesta ei ajateltu tehtäneen erityistä valintaa. Apukysymys saattokin lisätä kerrontaa kirjoittajien ”luontaisesta” halusta pysyä lapsettomana, joka samalla näyttäytyi yhtenä tärkeänä motiivina kertoa oma tarina.

Valittu aineistonkeruumenetelmä saattoi rajata joitakin vapaaehtoisen lapsettomuuden näkökulmia aineiston ulkopuolelle, sillä kaikki eivät koe luonnolliseksi kertoa kokemuksistaan kirjoittamalla. Tämä voi selittää myös muutaman

kirjoitelman lyhyttä mitta. Tässä tutkielmassa osallistujille haluttiin taata Mayn (2008) korostama rauha ja tila tuottaa omannäköisiä tarinoita, ja siksi kirjoitelmat olivat sopiva tapa kerätä aineisto. Hänninen (2015) muistuttaa, että epäselvät ja monisyiset tarinat jäävät selkeitä tarinoita helpommin tutkimuksen ulkopuolelle, mutta tässä tutkielmassa aineistoksi otettiin kaikki vastaanotetut tarinat niiden sisällöstä tai ulkoasusta riippumatta.

Valitut aineistonkeräyksen kanavat eli vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median yhteisöt, lehtien keskustelupalstat ja tuttavieni kontaktit auttoivat kokoamaan tälle tutkielmalle riittävän aineiston. Etenkin sosiaalisen median yhteisöjen kautta kohderyhmä tavoitettiin tehokkaasti, sillä pian yhteisöihin jaettujen pyyntöjen jälkeen vastaanotettiin useita tarinoita. Keskustelupalstoille jaetut pyynnöt eivät tuottaneet samanlaista reaktiota. Kaikille yhteiseen kirjoituspyyntöön vastasivat pääasiassa naiset, ja vasta erikseen miehille laadittu pyyntö sai miehet jakamaan tarinansa. Aineisto oltaisiinkin saatu kerättyä tehokkaammin, jos naisille ja miehille oltaisiin jo alussa laadittu omat kirjoituspyynnöt. Lisäksi miesten kirjoituspyyntöä oltaisiin voitu jakaa useammassa kanavassa, sillä luultavasti aineistonkeruu jäi heidän osaltaan sosiaalisen median yhteisöjen varaan.

Tutkielman narratiivisen luonteen huomioon ottaen tutkimusaineisto osoitautui sekä laadullisesti että määrällisesti monipuoliseksi ja kattavaksi. Aineisto muodostui 25:stä tarinasta eli noin 60:stä sivusta vapaaehtoisen lapsettomuuden kerrontaa. Vaikka osa tarinoista oli lyhyitä, voitiin ne kaikki analysoida valituilla kerronnallisilla piirteillä (ks. taulukko 1, s. 19). Aineistosta voitiin rakentaa neljä vapaaehtoista lapsettomuutta eri tavoin lähestyvää tarinatyyppeä, mikä korosti aineiston monipuolisuutta. Aineistoa kerättäessä havaittiin saturaatio eli samojen teemojen toistuminen (Eskola & Suoranta 1998), mikä edelleen osoitti aineiston riittävyttä. Aineisto sisälsi hyvin eritaustaisten vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksia, sillä mukana oli sekä nais- että mieskirjoittajia, joiden ammatit, parisuhdestatukset, elämäntilanteet ja lapsettomuuden valintaprosessit vaihtelivat huomattavasti. Aineistosta reilu kolmasosa oli miesten tarinoita, mitä voitiin pitää hyvänä osuutena. Iän suhteen aineisto jäi hieman yksipuoliseksi: kirjoittajien keski-ikä oli 33 vuotta, ja yli 40-vuotiaiden tarinoita oli aineistossa vain neljä.

Narratiivinen tarinatyypianalyysi kategoria-analyysillä rikastettuna säilytti aineiston moninäkökulmaisuuuden ja toi samalla esiin vapaaehtoisen lapsettomuuden säännönmukaisuuksia. Tarinatyypianalyysillä rakennettiin neljä erilaista kehystä, joilla selvitettiin, miten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta kerrottiin. Koska tarinatyypit jättivät tarinoiden yksilölliset piirteet vähälle huomiolle (Hänninen 2015), tuotiin tutkielmassa esiin myös kirjoittajien toisistaan eroavat kokemukset tarinatyypien sisällä, mikä näkyi erityisesti *Selviytymistarinoissa*. Tyypitarinoilla ja sitaateilla pyrittiin osoittamaan kirjoittajien oma ääni ja korostamaan tasavertaisesti yksittäisten kirjoittajien kokemuksia. Lisäksi läpi tutkielman painotettiin, että osa tarinoista sisälsi kerronnallisia piirteitä monesta tarinatyypistä. Kategoria-analyysillä kerättiin uutta tietoa merkityksistä, joita vapaaehtoisesti lapsettomat liittivät lapsiin ja vanhemmuuteen, sekä osoitettiin tarinatyypien väliset erot näissä merkityksissä. Sacksin (1992) mukaiset kategoriaparit olivat oiva väline merkityksien tarkasteluun, sillä lapsen ja vanhemman kategoriat jäsenyivät luontevasti kategoriapariksi, ja niille annetuilla merkityksillä rakennettiin vapaaehtoisesti lapsetonta identiteettiä. Narratiivisuus sopi hyvin tutkielman lähestymistavaksi, sillä vapaaehtoinen lapsettomuus osoittautui elämäkokemukseksi, joka jäsenyi helposti yksilön elämäntulkua mukailevaan tarinamuotoon (ks. Hänninen 2015) ja johon liittyi runsaasti narratiivisen tutkimuksen korostamaa identiteetin pohdintaa (ks. Bamberg 2012; Riessman 2008).

Analyysin toistettavuutta palvelee se, että aineisto analysoitiin tunnetuilla menetelmillä: analyysin kohteena olivat kerronnan sävy ja motiivi (ks. Gergen 1988; Labov 1972), kertojan identiteetti ja toimijuus (ks. Bamberg 2012) sekä kategoriasidonnaiset määreet eli toiminnot, ominaisuudet, motiivit, oikeudet, velvollisuudet ja kyvyt (ks. Jokinen ym. 2012b). Aineiston analyysissä pyrittiin läpinäkyvyyteen tarkalla analyysin kuvauksella ja esittämällä tehtyjen tulkintojen tueksi riittävästi sitaatteja. Tutkimustulokset saivat tukea ulkomaisesta vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksesta, vaikka kaikkia aiempia tuloksia ja teoreettisia näkökulmia ei voitukaan siirtää suomalaiseen kontekstiin. Erityisesti tarinatyypeille löytyi tukea myös muissa maissa tehdyistä tutkimuksista. Tarinatyypien sisäinen yhdenmukaisuus ja se, että kaikki tarinat voitiin identifioida näihin

neljään tarinatyyppeihin, osoittivat, että tutkielman tulokset on mahdollista löytää muistakin tutkimuksista sekä siirtää toisiin tutkimuskonteksteihin (ks. Larsson 2009). Aineiston analyysi ja raportointi eivät värittyneet oman kokemus- ja tunnemaailmani kautta, sillä en edusta kohderyhmää enkä vanhempia. Mutta kuten Eskola ja Suoranta (1998) muistuttavat, tulee laadullisen tutkimuksen teossa aina myöntää tutkijan subjektiviteetti. Siksi tämän tutkielman teossa pyrittiin avoimeen reflektioon läpi tutkimusprosessin.

4.3 Jatkotutkimushaasteet

Vapaaehtoinen lapsettomuus on noussut mediassa keskeiseksi puheenaiheeksi, ja yksi tärkeä jatkotutkimusten aihe on tarkastella, millaisena vapaaehtoinen lapsettomuus tuotetaan televisio-ohjelmien, lehtien ja sosiaalisen median kerronnassa. Kuten Cooper ja Cefai (2009) toteavat, lifestyle-journalismilla on valtava voima kulttuurin uudelleentuottamisessa: se luo kielteistä kuvaa niin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta kuin lapsista ja vanhemmuudestakin. Tämä vaikuttaa siihen, miten yksilöt suhtautuvat itselleen vieraisiin elämäntapoihin. Kuten tämä tutkielma osoitti, vapaaehtoisesti lapsettomien lapsettomuuden valintaa kritisoitiin usein, mutta myös he itse näkivät lapset ja vanhemmuuden varsin kielteisinä. Jotta vapaaehtoisesta lapsettomuudesta voitaisiin keskustella neutraalisti syyllistämättä osapuolia, tulisi median erilaisia lapsettomuuden puhetapoja tutkia ja oppia arvioimaan kriittisesti.

Koska tutkielman osallistujat olivat pääosin alle 40-vuotiaita, jäivät keskiikäisten vapaaehtoisesti lapsettomien kokemukset marginaaliksi. Tutkielma antoi viitteitä siitä, että lapsettomuuden valinneen nuori ikä voi olla yhteydessä muiden valinnasta esittämän kritiikin määrään, mikä edelleen voi vaikuttaa siihen, miten yksilö itse kokee valintansa. Fiori, Rinesi ja Graham (2017) taas havaitsivat, että valinta lapsettomuudesta näyttää vahvistuvan iän karttuessa. Ikä on yhteydessä naisten ja miesten lastenhankintaan eri tavoin, sillä biologiset tekijät heikentävät iäkkäämpien vapaaehtoisesti lapsettomien naisten mahdollisuutta harkita lapsettomuutta uudelleen. Miehillä toisin valitseminen on mahdollista naisia

paljon pidempään. Näistä syistä vapaaehtoisen lapsettomuuden kokemuksia olisi tärkeä tutkia elämäntapansa näkökulmasta: miten eri ikäiset vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat elämäntapansa?

Tässä tutkielmassa vapaaehtoista lapsettomuutta lähestyttiin lapsettomuuden valinneiden kirjallisten tarinoiden kautta. Jatkossa aineistoa voitaisiin kerätä erilaisilla haastattelumenetelmillä, kuten yksilö-, pari- tai ryhmähaastattelulla, ja näin hankkia erityyppistä tietoa. Kuten tässä tutkielmassa havaittiin, monilla vapaaehtoisesti lapsettomilla on puoliso, jonka kanssa valinta jaetaan, ja siksi vapaaehtoisesti lapsettomien pariskuntien haastattelu voisi synnyttää kiinnostavaa kerrontaa sekä lapsettomasta elämäntavasta että muiden suhtautumisesta heidän valintaansa. Vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmähaastatteluilla taas voitaisiin kartoittaa kulttuurisia mielikuvia lapsettomuudesta ja vanhemmuuden välttämättömyydestä. Samalla heille voitaisiin tarjota mahdollisuus osoittaa ja saada vertaisiltaan tukea niille arvokkaille kokemuksille, jotka valitettavan usein mitätöidään yhteiskunnan muiden jäsenten toimesta.

Vaikka lapsettomuuden ihanne on Suomessa vahvistunut viime vuosina (Miettinen 2015), tiedetään suomalaisista vapaaehtoisesti lapsettomista edelleen hyvin vähän. Tietämättömyys synnyttää ennakkoluuloja, joiden vuoksi vapaaehtoisesti lapsettomille annetaan virheellisiä stigmoja. Lapsenhankinnan oikeudenmukaisuuden näkökulmasta lapsettomuuden valinnan tulisi olla tasavertainen vaihtoehto lapsenhankinnan rinnalla (Luna & Luker 2013), mikä näyttää toteutuvan varsin huonosti erityisesti naisten kohdalla. Siksi tärkein syy tutkia vapaaehtoista lapsettomuutta on pyrkimys ymmärtää yksilöiden erilaisia valintoja ja vahvistaa ilmapiiiriä, jossa jokaisen on mahdollista tehdä omaa elämäänsä koskevat suuret valinnat pelkäämättä leimautumista. Yksilötason lisäksi vapaaehtoista lapsettomuutta tutkimalla voidaan saada tietoa niistä syistä, joiden vuoksi lapsia ei haluta hankkia. Kuten tämä tutkielma osoitti, on vapaaehtoista lapsettomuutta sekä lapsiin ja vanhemmuuteen liitettyjä merkityksiä tarkastelemalla mahdollista löytää uusia tärkeitä näkökulmia myös vilkkaana käytävään keskusteluun synnytyksen laskusta ja perheen perustamisen haasteista.

LÄHTEET

- Agrillo, C. & Nelini, C. 2008. Childfree by choice: A review. *Journal of Cultural Geography* 25 (3), 347–363.
- Allen, R. E. S. & Wiles, J. L. 2013. How older people position their late-life childlessness: A qualitative study. *Journal of Marriage and Family* 75 (1), 206–220.
- Avison, M. & Furnham, A. 2015. Personality and voluntary childlessness. *Journal of Population Research* 32, 45–67.
- Bamberg, M. 2012. Why narrative? *Narrative Inquiry* 22 (1), 202–210.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 2002. *Individualization. Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: SAGE Publications.
- Bernandi, L., Mynarska, M., & Rossier, C. 2015. Uncertain, changing and situated fertility intentions: A qualitative analysis. Teoksessa D. Philipov, A. C. Liefbroer, & J. Klobas (toim.) *Reproductive decision-making in a macro-micro perspective*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 113–139.
- Blackstone, A. & Stewart, M. D. 2016. "There's more thinking to decide": How the childfree decide not to parent. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families* 24 (3), 296–303.
- Blencowe, A. 2017. Antti Rinne pahoittelee puheitaan synnytystalkoista: "Jokainen nainen ja jokainen mies päättää itse, miten tämä asia ratkaistaan". Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-9795006>. (Luettu 3.8.2018.)
- Cooper, P. & Cefai, C. 2009. Contemporary values and social context: Implications for the emotional wellbeing of children. *Emotional and Behavioural Difficulties* 14 (2), 91–100.
- Dal Ben, A. 2017. The Italian "No mommy" women motivations for childlessness in the North-East of Italy. *Interdisciplinary Journal of Family Studies* 22 (1), 34–52.
- DeOllos, I. Y. & Kapinus, C. A. 2002. Aging childless individuals and couples: Suggestions for new directions in research. *Sociological Inquiry* 72, 72–80.
- Dorbritz, J. 2008. Germany: Family diversity with low actual and desired fertility. *Demographic Research* 19 (17), 557–598.

- Durham, W. T. 2008. The rules-based process of revealing/concealing the family planning decisions of voluntarily child-free couples: A communication privacy management perspective. *Communication Studies* 59, 132–147.
- Ellingsäter, A. L., Jensen, A.-M. & Lie, M. 2013. The social meaning of children and fertility change. Teoksessa A. L. Ellingsäter, A.-M. Jensen & M. Lie (toim.) *The social meaning of children and fertility change in Europe*. London: Routledge, 1–11.
- Erikson, E. H. 1982. *The life cycle completed*. New York and London: Norton.
- Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia Oy, 195–226.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Evenson, R. J. & Simon, R. W. 2005. Clarifying the relationship between parenthood and depression. *Journal of Health and Social Behavior* 46, 341–358.
- Fiori, F., Rinesi, F. & Graham, E. 2017. Choosing to remain childless? A comparative study of fertility intentions among women and men in Italy. *European Journal of Population* 33, 319–350.
- Forsberg, H. & Nätkin, R. 2016. Families in the future: Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies* 47 (1), 27–43.
- Gergen, M. 1988. Narrative structures in social explanation. Teoksessa C. Antaki (toim.) *Analysing everyday explanation. A casebook of methods*. London: SAGE Publications, 94–112.
- Gillespie, R. 2003. Childfree and feminine: Understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender and Society* 17, 122–136.
- Havighurst, R. J. 1982. *Developmental tasks and education*. New York: Longman.
- Hays, S. 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven and London: Yale University Press.
- Heikkinen, H. T. L. 2015. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 149–167.
- Hendrick, H. 2016. *Narcissistic parenting in an insecure world: A history of parenting culture 1920s to present*. Bristol: Policy Press.

- Hind, J. 2009. Twenty other reasons not to have a baby. *The Observer*.
<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2009/feb/08/motherhood-children-babies2>. (Luettu 1.7.2018.)
- Hird, M. J. & Abshoff, K., 2000. Women without children: A contradiction in terms? *Journal of Comparative Family Studies* 31 (3), 347–376.
- Hoffman, L. W. & Hoffman, M. L. 1973. The value of children to parents. Teoksessa J. T. Fawcett (toim.) *Psychological perspectives on population*. New York: Basic Books, 19–76.
- Hoffman, L. W., Thornton, A. & Manis, J. D. 1978. The value of children to parents in the United States. *Journal of Population* 1 (2), 91–131.
- Husso, M. 2003. *Parisuhdeväkivalta: Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, M. 2017. Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 174–192.
- Hyvärinen, M., Hydén, L.-C., Saarenheimo, M. & Tamboukou, M. 2010. Beyond narrative coherence. *Studies in narrative* 11. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Hänninen, V. 1999. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos* (Väitöskirja, Tampereen yliopisto). Haettu <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>
- Hänninen, V. 2015. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittellevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 168–184.
- Ihanus, J. 1999. Minäkertomukset. Teoksessa J. Ihanus (toim.) *Kulttuuri ja psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 241–259.
- Jeffries, S. & Konnert, C. 2002. Regret and psychological well-being among voluntarily and involuntarily childless women and mothers. *International Journal of Aging and Human Development* 54, 89–106.
- Jensen, A.-M. 2016. Ideas about childbearing among childless men. *Families, relationships and societies* 5, 193–207.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2012a. Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.

- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2012b. Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 45–87.
- Kekäle, J. & Eerola, P. 2014. Isyyden tarinamarkkinoilla. Teoksessa P. Eerola & J. Mykkänen (toim.) *Isän kokemus*. Helsinki: Gaudeamus, 19–31.
- Kornrich, S. & Furstenberg, F. 2013. Investing in children: Changes in parental spending on children, 1972–2007. *Demography* 50, 1–23.
- Koropecyj-Cox, T., Romano, V. & Moras, A. 2007. Through the lenses of gender, race, and class: Students' perceptions of childless/childfree individuals and couples. *Sex Roles* 56, 415–428.
- Labov, W. 1972. *Language in the inner city: Studies in the black English vernacular*. Oxford: Blackwell.
- Langdrige, D., Sheeran, P. & Connolly, K. 2005. Understanding the reasons for parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology* 23 (2), 121–133.
- Lappeteläinen, A., Sevón, E. & Vehkakoski, T. 2017. Forbidden option or planned decision? Physically disabled women's narratives on the choice of motherhood. *Scandinavian Journal of Disability Research* 19 (2), 140–150.
- Lapsen oikeudet. 2018. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/>. (Luettu 9.10.2018.)
- Larsson, S. 2009. A pluralist view of generalization in qualitative research. *International Journal of Research & Method in Education* 32 (1), 25–38.
- Letherby, G. 2002. Childless and bereft? Stereotypes and realities in relation to "voluntary" and "involuntary" childlessness and womanhood. *Sociological Inquiry* 72 (1), 7–20.
- Luna, Z. & Luker, K. 2013. Reproductive justice. *The Annual Review of Law and Social Science* 9, 327–352.
- Lunneborg, P. W. 2000. *The chosen lives of childfree men*. New York: Bergin and Garvey.
- May, V. 2008. On being a 'good' mother: The moral presentation of self in written life stories. *Sociology* 42 (3), 470–486.
- Meyers, D. T. 2001. The rush to motherhood: Pronatalist discourse and women's autonomy. *Signs: Journal of Women in Culture & Society* 26 (3), 735–773.
- Miettinen, A. 2015. Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. *Perhebarometri 2015 E 49*. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

- Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. *Perhebarometri 2008 E 34*. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Moore, J., & Geist-Martin, P. 2013. Mediated representations of voluntary childlessness, 1900–2012. Teoksessa D. Castaneda (toim.) *The essential handbook of women's sexuality*. Santa Barbara, CA: Praeger, 233–251.
- Morison, T., Macleod, C., Lynch, I., Mijas, M. & Shivakumar, S. T. 2016. Stigma resistance in online childfree communities: The limitations of choice rhetoric. *Psychology of Women Quarterly* 40 (2), 184–198.
- Murtorinne-Lahtinen, M. 2011. Äitipuolen identiteetin rakentaminen uusperheessä (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37087/9789513945282.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Notko, M., & Sevón, E. 2018. Conflicts in family relations, children's emotions and agency. *Children and Society* 32 (1), 61–72.
- Park, K., 2002. Stigma management among the voluntarily childless. *Sociological Perspectives* 45 (1), 21–45.
- Park, K. 2005. Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless. *Sociological Inquiry* 75 (3), 372–402.
- Peterson, H. 2015. Fifty shades of freedom. Voluntary childlessness as women's ultimate liberation. *Women's Studies International Forum* 53, 182–191.
- Peterson, H. & Engwall, K. 2013. Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences. *European Journal of Women's Studies* 20 (4), 376–389.
- Richie, C. 2013. Voluntary sterilization for childfree women: Understanding patient profiles, evaluating accessibility, examining legislation. *Hastings Center Report* 43 (6), 36–44.
- Riessman, C. K. 2008. *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Ross, L. J. 2017. Reproductive justice as intersectional feminist activism. *Souls* 19 (3), 286–314.
- Rotkirch, A., Tammissalo, K., Miettinen, A. & Berg, V. 2017. Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. *Perhebarometri 2017 E 51*. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Saarikoski, H. 2001. *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.

- Sacks, H. 1992. Lectures on conversation 1. Toim. Gail Jefferson. Oxford: Basil Blackwell.
- Settle, B. & Brumley, K. 2014. "It's the choices you make that get you there": Decision-making pathways of childfree women. *Michigan Family Review* 18 (1), 1-22.
- Sevón, E. 2011. Oikea aika tulla äidiksi? Naisten tarinoita äidiksi tulon halusta ja valinnasta. *Naistutkimuslehti* 24 (2), 18-33.
- Sevón, E. 2015. Who's got the power? Young children's power and agency in the child-parent relationship. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 6 (4.1), 622-645.
- Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47903/951-39-0542-X.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sobotka, T. 2009. Sub-replacement fertility intentions in Austria. *European Journal of Population* 25, 387-412.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). 2018. Syntyneet. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/synt/2017/synt_2017_2018-04-27_tie_001_fi.html. (Luettu 3.8.2018.)
- Syrjälä, L. 2010. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus, 247-261.
- Tanturri, M. L. & Mencarini, L. 2008. Childless or childfree? Paths to voluntary childlessness in Italy. *Population and Development Review* 34 (1), 51-77.
- Taylor, E. N. 2003. Throwing the baby out with the bathwater: Childfree advocates and the rhetoric of choice. *Women & Politics* 24, 49-75.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Kirjoituspyyntö vapaaehtoisesti lapsettomille

Oletko omasta tahdostasi lapseton ja halukas kertomaan tarinasi vapaaehtoisesta lapsettomuudestasi? Miten ja milloin päätöksesi vapaaehtoisesta lapsettomuudesta syntyi? Millaiset asiat koit tärkeäksi päätöstä tehdessäsi? Millaisia kokemuksia sinulla on lapsista ja vaikuttivatko nämä kokemukset päätökseesi pysyä lapsettomana? Mitä ajattelet vanhemmuudesta ja perhe-elämästä? Entä perheestä? Oletko kohdannut tilanteita, joissa sinulta on odotettu päätöksesi perustelemista? Mitä vapaaehtoinen lapsettomuus on tuonut elämääsi?

Olen Laura Autio ja teen pro gradu-tutkielmaani kasvatustieteiden laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Tutkielmaani ohjaa yliopistotutkija Eija Sevón. Tutkielmani tarkoituksena on kerätä tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta lapseen, vanhemmuuteen ja perhe-elämään liitettyjen merkitysten näkökulmasta. Toivoisin sinun osallistuvan tutkimukseeni kirjoittamalla oman tarinasi vapaaehtoisesta lapsettomuudestasi. Voit kirjoittaa täysin vapaamuotoisesti tai käyttää apuna alussa olevia kysymyksiä. Liitä kirjoitelmasi mukaan sukupuolesi, ikäsi ja ammattisi. Jokainen tarina on arvokas, ja odotan juuri sinun tarinaasi innolla!

Kirjoitelmaasi käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömyytesi taataan. Kirjoitelmasi pysyy ainoastaan tutkimuksen tekijän käytössä, ja sitä säilytetään niin, ettei muilla osapuolilla ole mahdollisuutta päästä siihen käsiksi. Kirjoitelmaasi käytetään vain tätä tutkimusta varten, ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Toivon saavani kirjoitelmasi viimeistään **25.2.2018** / **4.3.2018**. Voit palauttaa kirjoitelmasi lähettämällä sen sähköpostilla osoitteeseen laura.s.autio@student.jyu.fi. Jos haluat lähettää kirjoitelmasi täysin nimettömästi, voit palauttaa kirjoitelmasi erillisenä Word- tai PDF-tiedostona osoitteeseen <https://link.webropolsurveys.com/S/3909BB2DC8F8CB05>

Mikäli sinulla on kysyttävää tai haluat lisätietoja tutkielmasta, otathan rohkeasti yhteyttä. Kiitos jo etukäteen, että olet mukana tuottamassa uutta ja tärkeää tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta.

Mukavaa keväänodotusta!

Ystävällisin terveisin,

kasvatustieteen maisteriopiskelija
Laura Autio
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
laura.s.autio@student.jyu.fi

pro gradu-tutkielman ohjaaja
Eija Sevón
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
eija.sevon@jyu.fi

Liite 2. Kirjoituspyyntö vapaaehtoisesti lapsettomille miehille

Oletko omasta tahdostasi lapseton ja halukas kertomaan tarinasi vapaaehtoisesta lapsettomuudestasi? Miten ja milloin päätöksesi vapaaehtoisesta lapsettomuudesta syntyi? Millaiset asiat koit tärkeäksi päätöstä tehdessäsi? Millaisia kokemuksia sinulla on lapsista ja vaikuttivatko nämä kokemukset päätökseesi pysyä lapsettomana? Mitä ajattelet vanhemmuudesta ja perhe-elämästä? Entä perheestä? Oletko kohdannut tilanteita, joissa sinulta on odotettu päätöksesi perustelemista? Mitä vapaaehtoinen lapsettomuus on tuonut elämääsi?

Olen Laura Autio ja teen pro gradu-tutkielmaani kasvatustieteiden laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Tutkielmaani ohjaa yliopistotutkija Eija Sevón. Tutkielmani tarkoituksena on kerätä tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta lapseen, vanhemmuuteen ja perhe-elämään liitettyjen merkitysten näkökulmasta. Keräsin osan aineistostani jo helmikuussa 2018, jolloin etsin sekä naisten että miesten tarinoita. Nyt aineistooni olisi tärkeä saada lisää miesten tarinoita, jotta miesten kokemukset vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tulisivat riittävästi edustetuiksi. Siksi toivoisinkin, että sinä, omasta tahdostasi lapseton mies, kirjoittaisit minulle oman tarinasi vapaaehtoisesta lapsettomuudestasi. Voit kirjoittaa täysin vapaamuotoisesti tai käyttää apuna alussa olevia kysymyksiä. Liitä kirjoitelmasi mukaan ikäsi ja ammattisi. Jokainen tarina on arvokas, ja odotan juuri sinun tarinaasi innolla!

Kirjoitelmaasi käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömyytesi taataan. Kirjoitelmasi pysyy ainoastaan tutkimuksen tekijän käytössä, ja sitä säilytetään niin, ettei muilla osapuolilla ole mahdollisuutta päästä siihen käsiksi. Kirjoitelmaasi käytetään vain tätä tutkimusta varten, ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Toivon saavani kirjoitelmasi viimeistään **8.6.2018**. Voit palauttaa kirjoitelmasi lähettämällä sen sähköpostilla osoitteeseen laura.s.autio@student.jyu.fi. Jos haluat lähettää kirjoitelmasi täysin nimettömästi, voit palauttaa kirjoitelmasi erillisenä Word- tai PDF-tiedostona osoitteeseen <https://link.webropolsurveys.com/S/3909BB2DC8F8CB05>

Mikäli sinulla on kysyttävää tai haluat lisätietoja tutkielmasta, otathan rohkeasti yhteyttä. Kiitos jo etukäteen, että olet mukana tuottamassa uutta ja tärkeää tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Kiitos myös teille, jotka jo aiemmin jaoitte tarinanne kanssani.

Aurinkoista kesää!

Ystävällisin terveisin,

kasvatustieteen maisteriopiskelija
Laura Autio
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
laura.s.autio@student.jyu.fi

pro gradu-tutkielman ohjaaja
Eija Sevón
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
eija.sevon@jyu.fi